

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra výtvarné výchovy

Environmentální programy ve výtvarné výchově

Environmental programs in art education

Diplomová práce

Autor: **Bc. Kateřina Filingerová**

Vedoucí práce: **Mgr. et Mgr. Anna Boček Ronovská, Ph.D.**

Olomouc

2024

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou prací s názvem „Environmentální programy ve výtvarné výchově“ vypracovala samostatně s použitím úplného výčtu citací informačních pramenů uvedených v seznamu, který je součástí této práce.

Poděkování:

Děkuji především mé vedoucí Mgr. et Mgr. Anně Boček Ronovské za přijetí tématu mé práce, odborné vedení, podnětné konzultace, rady, připomínky, a hlavně za trpělivost. Dále bych ráda poděkovala MgA. Ivaně Honsnejmanové za nasměrování, a možnost vyzkoušení programu v její školce. Bc. Filipovi Karbanovi a RNDr. Blance Tiché za konzultace korektur a Blance Neumanové za propůjčení její třídy a odpovědi na mé otázky.

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Kateřina Filingerová
Katedra:	Výtvarné výchovy
Vedoucí práce:	Mgr. et MgA. Anna Boček Ronovská, Ph.D.
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Enviromentální programy ve výtvarné výchově
Název v angličtině:	Environmental programs in art education
Anotace práce:	<p>Diplomová práce se zabývá propojením environmentálních a výtvarných činností. Zaměřuje se na pobyt venku s dětmi v době vycházek. Cílem je zjistit, kolik času venku mateřské školy tráví a jakým způsobem. Zajímá se konkrétně o povinné dvě hodiny denně venku; jestli je učitelky splňují a zároveň jestli tímto způsobem pomáhají dětem rozvíjet jejich smysly, senzitivitu a citění. Teoretická část je zaměřena na environmentální výchovu a využití programů s touto tematikou v mateřské škole. Další část je věnovaná výtvarné výchově v preprimárním vzdělávání s pohledem na vývoj kresby a smyslů dítěte. Závěrečné kapitoly pojednávají o prožitku a vzájemném propojení činností. V rámci praktické části jsem vypracovala krátké aktivity zaměřené na obě výchovy, prožitek a pobyt venku. Dále pak praktická část pokračuje zkoušením konkrétního programu ve vybraných mateřských školách. Popisuje program v praxi, doplněný o rozhovory s učitelkami i s dětmi.</p>

Klíčová slova:	environmentální výchova, výtvarná výchova, výtvarné činnosti, pobyt venku, předškolní vzdělávání, smyslové vnímání, prožitek, prožitkové učení
Anotace v angličtině:	The diploma thesis deals with the connection of environmental and artistic activities. It focuses on staying outside with children during walks. The goal is to find out how much time kindergarteners spend outside and in what way. He is specifically interested in the mandatory two hours a day outdoors; if the teachers fulfill them and at the same time if in this way they help the children to develop their senses, sensitivity and feelings. The theoretical part is focused on environmental education and the use of programs with this theme in kindergarten. Another part is devoted to art education in pre-primary education with a view to the development of a child's drawing and senses. The final chapters discuss the experience and the interconnection of activities. As part of the practical part, I developed short activities focused on both education, experience and being outside. Furthermore, the practical part continues by testing a specific program in selected kindergartens. It describes the program in practice, supplemented by interviews with teachers and children.
Klíčová slova v angličtině:	environmental education, art education, art activities, being outdoors, preschool education, sensory perception, experience, experiential learning
Přílohy vázané k práci:	Rozhovory s dětmi, Rozhovory s učitelkami
Jazyk práce:	český
Rozsah práce:	70 stran

Obsah

Úvod	7
Teoretická část.....	8
1. Environmetální programy v MŠ.....	8
1.1. Environmentální výchova v MŠ.....	8
1.2. Cíl a metody EVVO	9
1.3. Environmentální a ekologické programy ve střediscích ekologické výchovy a domech dětí a mládeže.....	10
1.4. Environmentální činnosti a pobyt venku	11
2. Výtvarná výchova v MŠ.....	13
2.1. Vývoj dětského výtvarného projevu v předškolním věku	13
2.1.1. Presymbolická fáze kresby	14
2.1.2. Symbolická úroveň kresby a symbolická kresba	14
2.1.3. Vizualní realismus.....	16
2.2. Výtvarná výchova a její činnosti všemi smysly	17
2.2.1. Svět hmatem dítěte.....	17
2.2.2. Svět očima dítěte.....	18
2.2.3. Svět sluchem dítěte.....	18
2.3. Výtvarná tvorba v předškolním věku	20
2.3.1. Výtvarné vidění	20
2.3.2. Výtvarné myšlení.....	21
2.3.3. Propojení tvořivosti a volné hry.....	21
2.3.4. Propojení estetiky a umění ve výchově v předškolním věku	22
3. Učení prožitkem	23
4. Vzájemné propojení EVVO a VV.....	24
Praktická část	25
1. Environmentální programy ve výtvarné výchově v praxi	25
2. Návrh programů dle ročních období.....	26
2.1. Programy na jarní vycházku.....	27
2.2 Programy na letní procházku	32
2.3. Programy na podzimní procházku	37
2.4 Programy na zimní procházku	42
3. Charakteristika škol na zkoušku programu	46
4. Environmentální program s výtvarnou tematikou pro MŠ „Hledání ztraceného plátna“ .	47
5. Evaluace programů.....	52
5.1. Mateřská škola Kytíčka Nový Bor, třída „Zvoneček“	52

(dále jen „třída první“)	52
5.2. Mateřská škola U bílého králíka Žízníkov u České Lípy	60
(dále jen „třída druhá“)	60
6. Závěr	66
7. Použité zdroje	67
8. Seznam online obrázků:	70
9. Přílohy	71
9.1 Rozhovory s dětmi	71
9.1.1. Třída první	71
9.1.2. Třída druhá	76
9.2. Rozhovory s učitelkami	80
9.2.1. O pobytu venku	80
9.2.2. O programu	81
9.2.3. O pobytu venku	83
9.2.4. O programu	84
9.3. Závěr z hovorů	85

Úvod

Environmentální a výtvarnou výchovou se zabývám více 12. Pracovala jsem přes 5 let v ekocentru jako lektor Environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty (dále jen EVVO) a i v současnosti často jako lektor pomáhám v rodném městě v domově dětí a mládeže s tvůrčími aktivitami. V bakalářské práci jsem se zabývala tématem výukových zahrad u mateřských škol a v této diplomové práci se zaměřuji na pobyt venku mimo školní areál. Výstupem mé předchozí práce byl „Celoroční program environmentální výchovy v učební přírodní zahradě MŠ“, který může být motivací pro kolegyně učitelky, jak by mohly program v zahradách sestavit. V diplomové práci se věnuji povinnému pobytu venku, který činí dvě hodiny denně. Zaměřuji se na využití krátkých programů s tematikou environmentální a výtvarné výchovy v době vycházek do lesa, na louku a blízkého okolí školy. Toto propojení je dle mého názoru hodně důležité. U dětí tak můžeme rozvíjet všechny jejich kompetence, komunikaci, individualitu, vnímavost, smyslové vnímání, posilování sociálních kompetencí, životních hodnot i týmovou spolupráci.

Pobyt venku je řešeným tématem stále více populárnějším trendem ve vzdělávání. Je důležitý nejen pro rozvoj environmentálních dovedností, ale hlavně pro všeobecný prospěch dítěte. I když se v posledních letech o vzdělávání venku více píše a mluví, domnívám se, že se toto téma stále spíše drží jen u malé skupiny nadšenců. Když jsem přemýšlela, jakým způsobem navážu na předešlou práci, došlo mi pozorováním okolních škol, že není moc učitelek, které by šly s dětmi ven za jiného počasí než slunečného.

Otázkou tedy je, jestli učitelé/ky mateřských škol přijít s nápady, jak čas s dětmi venku využít. V MŠ je forma začleněna v rámci TVP do časově tematického bloku, formou projektových dnů nebo krátkých programů v rámci daného tématu. Na následujících stránkách se budu věnovat dle mého názoru opomíjenému povinnému časovému úseku, a to pobytu venku v rozsahu 2 hodiny denně. Většinou se realizuje volnou hrou v zahradě nebo třeba tematickou vycházkou.

Teoretická část

V teoretické části se zaměřuji na environmentální výchovu v předškolním věku, na výtvarnou výchovu a projev výtvarné činnosti v předškolním věku, a také na důležitou složku obou pojmů, a to je prožitek obou výchov.

1. Environmetální programy v MŠ

Jedním ze základních pojmů diplomové práce je environmentální výchova a s ní související vzdělávání a programy. Využití krátkodobých programů zaměřených na poznávání svého okolí, života i sama sebe může být pro děti příjemným zpestřením běžného školního dne. Díky těmto programům nemusí postřehnout, že se učí něčemu novému, přirozeně se nechají zaujmout a zapojují tím i další důležité složky své osobnosti k poznání a učení. Tím, že je na programy často využíván jiný prostor než školní, je to pro ně určitý zážitek, který si lépe zapamatují. Metoda hry, která je v těchto aktivitách využívána, je pro děti nejpřirozenější a s propojením prožitků, badatelství a projektování je pro ně zajímavá. Tato kapitola je zaměřena na environmentální výchovu v předškolním vzdělávání, její cíle, metody, na programy ve střediscích ekologické výchovy a také na pobyt venku.

1.1. Environmentální výchova v MŠ

Vymezení pojmu environmentální výchova nalezneme více. Některé jsem zmínila v bakalářské práci. Vošahlíková uvádí následující popis pojmu z , že *„environmentální výchova může představovat průřezové téma spojující výchovně – vzdělávací aktivity nebo může být fundamentem výchovy, jehož cíle a metody jsou plně v souladu s požadavky moderního předškolního vzdělávání.“* (Vošahlíková, 2009)

Ve svém článku pro elektronickou periodikum Envigogika uvádějí K. Jančaříková a M. Kapuciánová, že *„úkolem environmentální výchovy v MŠ je řádná motivace dětí, rozvíjení environmentální senzitivity, seznámení se základními ekologickými zákonitostmi a se základními výzkumnými dovednostmi“*. (Jančaříková, Kapuciánová, 2012)

A co všechno je nebo by mělo být součástí této výchovy v mateřské škole? Touto otázkou se opět zabývala K. Jančaříková a M. Kapuciánová již v roce 2012. Z výzkumu jmenovaných bylo zjištěno, že nejdůležitější součástí je již zmíněný rozvoj environmentální senzitivity, pak navazuje poznávání environmentálních zákonitostí a v neposlední řadě rozvíjení badatelských dovedností. V předškolním věku jsou nejdůležitějšími průvodci pro rozvoj environmentální výchovy rodiče, učitelka a příroda. (Jančaříková, Kapuciánová,2012)

Pro rozvíjení jednotlivých oblastí existují doporučení, ale je třeba také dbát na určité didaktické zásady. Je nutné pro děti dodržet jasnou srozumitelnost, přiměřenost, názornost, možnost poskytování podnětů všemi smysly, správnou zpětnou vazbu a mnoho dalších. (Jančaříkové, 2019).

Jak tuto senzitivitu rozvíjet? V předškolním věku jsou děti nejvíce zvědavé. Dovolíme-li dítěti jeho osobní tempo, bude aktivnějším průzkumníkem využívajícím fantazii, a bude aktivněji tvořit, dle individuálních potřeb a zájmů. Proto děti předškolního věku potřebují přirozené prostředí plné podnětů k získávání nejrůznějších zkušeností. (Vošahlíková, 2009). Environmentální výchova v předškolním věku je mé lektorské praxe úplně nejpřirozenější cestou k získání lepší senzitivity. Přímé pozorování a přirozený pobyt venku je v předškolním věku nenahraditelný, jak již zmiňuje Léblová ve své publikaci. (Léblová, 2016) Vychází ze zákonitostí přírody, kultury místa a zážitků venku, ať je to v zahradách či lesích, loukách nebo kdekoli jinde v přírodě.

1.2. Cíl a metody EVVO

Cíle jsou vždy základním kamenem, přičemž metody nás vedou k cíli a úspěchu. Proto na začátek je vhodné si definovat, co je cílem EVVO? Po Tbiliské konferenci (z roku 1997) byly cíle využity také v metodickém pokynu MŠMT z roku 2001. V pokynu je uvedeno, že cílem je předávání dovedností a znalostí, rozvíjení schopnosti uvažovat v souvislostech, podněcování vztahu k přírodě aktivitou a tvořivostí, ovlivňování postoje vztahu k přírodě, podporování environmentální ohleduplnosti, rozvíjení odpovědnosti a spolupráce v mezilidských vztazích a v neposlední řadě utváření hierarchie životních hodnot a životního stylu pro potřeby udržitelného rozvoje. Základem je formování postojů, znalostí a kompetencí k jednání. (Činčera 2007)

Dle Broukalové je obecným cílem EVVO především rozvoj kompetencí k odpovědnému proenvironmentálnímu jednání (osobní, občanské, profesní), které se týká zacházení s přírodou, přírodními zdroji, spotřebitelského chování a aktivního ovlivňování svého okolí, přičemž jednání je svobodným rozhodnutím jedince. (Broukalová et al, 2011)

Abychom lépe porozuměli, jsou cíle rozdělené do pěti oblastí, ve kterých environmentální výchova rozvíjí tyto kompetence proenvironmentálního jednání. Oblasti jsou rozděleny na Vztah k místu, Vztah k přírodě, Ekologické děje a zákonitosti, Environmentální problémy a konflikty a Přípravenost jednat ve prospěch životního prostředí. Přičemž z těchto oblastí vyplývá, že v předškolním vzdělávání můžeme pomoci

rozvíjet především první dvě oblasti. Tím se opět dostáváme k rozvoji environmentální senzitivity.

Jančaříková uvádí že „...v environmentální výchově je dlouhodobým cílem, aby se děti, až budou dospělé, rozhodovaly pro přírodu (proenvironmentálně), a rozvíjet jejich kompetence směřující k budoucímu zodpovědnému proenvironmentálnímu chování.“ (Jančaříková, Kapuciánová, 2012) Tuto tezi si lze vyložit, že bychom měli dětem nejen v mateřské škole a předškolním věku, umožnit poznávání krás přírody, prožívat jí všemi smysly, a to pomocí vlastní osobní zkušenosti. (Lébllová, 2016) Tím se dostaneme ke kýženému cíli.

K cíli se můžeme dopracovat pomocí různých metod, které jsou v EVVO využívány, například metodou výuky známé z běžného vyučování. V EVVO se jedná především o přímý kontakt s přírodou čili přímé učení v terénu. To je považováno za nejdůležitější složku a metodu. Další metodou, kterou se v následující kapitole budu věnovat je využívání výukových programů ve střediscích ekologické výchovy. I v předškolním vzdělávání je možnost využít jako metodu EVVO návštěvou zoologických zahrad, školních zahrad s programem zaměřeným na EVVO, přírodních učeben, vzdělávacích programů muzeí a poznávání svého okolí pomocí výletů. To vše jsou ale metody neformální. Tudíž nevedou k získání některého stupně vzdělání, ale i přesto jsou pro děti přínosné.

Ve výukových programech EVVO ve střediscích ekologické výchovy a jiných volnočasových organizacích se můžeme setkat především s využitím metod zaměřených na prožitky a získání určitých dovedností, k utváření vlastního postoje a pospolitosti, a především k získání vědomostí a vedoucí k poznání. (Máchal, 2000)

Vyjasnění těchto pojmů jsou základním předpokladem pro další pracování a využití environmentální výchovy a vzdělávání v předškolním i dalším vzdělávání. Vyplývá z toho, že čím více pobytu a hraní venku v přírodě dětem dopřejeme, tím spíš budou mít v dospělosti kladný vztah k přírodě, budou se k ní umět lépe chovat.

1.3. Environmentální a ekologické programy ve střediscích ekologické výchovy a domech dětí a mládeže

Fungování environmentálních programů ve střediscích ekologické výchovy a v domovech dětí a mládeže jsou často zásadní činností. Dle oblastí, kde se organizace nachází se témata programů mění a přizpůsobují se danému okolí, životu v oblasti a sdíleným tradicím. Vede nás k poznání místa. Environmentální a ekologický výukový program by měl být nejen výchovně vzdělávací lekcí, ale také by měl obohacovat s jasným

důrazem na ekologické myšlení a jednání, a nekonzumní hodnotovou orientaci. V těchto programech se využívá tvořivost, kooperativní a interaktivní metody dle věku dětí, a probíhají většinou mimo školu: venku v přírodě, v učební zahradě či ekologickém středisku. (Máchal, 2007).

Střediska ekologické výchovy a DDM mají programy rozdělené dle věku dětí a počtu dětí. Podle počtu si je rozdělují do několika skupin. Všechny skupiny se na jednotlivých stanovištích vystřídají. Programy jsou hravé, názorné a pro děti často příjemným zážitkem, který si pamatují. Neplní funkci jen zábavnou, vždy jsou pro děti přínosné díky zjištěným informacím, na které si přijdou sami vlastní spoluprací a myšlením.

V těchto programech je často využíváno prožitkové učení, to znamená že programy jsou zaměřené i na spontánní přístup dětí k činnostem a prožívání připravených činností. (Krejčová a kol., 2015) Tento způsob učení má tři základní fáze, a to přípravu na činnost, uskutečnění činnosti a následnou reflexi a evaluaci. (Svobodová a kol., 2010) Střediska ekologické výchovy všechny tyto fáze mají ve svých programech řádně zpracované. Vzhledem k tomu, že nejnáročnější fází prožitkového učení bývá realizace, je často pro pedagogy snadnější návštěva EVVO programu právě ve střediscích ekologické výchovy a v domovech dětí a mládeže. Děti mají z programů radost, protože je příjemnou změnou v zaběhlých rituálech. Díky změně místa konání, zaměření programu a změny činnosti děti programy více baví, a ještě jim zůstávají prožitky dlouho v paměti.

Zážitek z aktivit a pobytu venku by rozhodně neměl být stresující. Kontakt s přírodou by měl být přínosný a příjemný pro všechny účastníky - děti i pedagogy. Měl by být motivující k dalšímu zkoumání životních otázek o jejich prostředí a životě v něm. Ekocentra a vzdělávací instituce se snaží dětem přinést nové informace a vjemy prostřednictvím svých programů, ve kterých propojují své vlastní zkušenosti, znalosti a dovednosti. Dětem tak zprostředkovávají nové prožitky formující jejich osobnosti v případě, že jsou aktivity programu správně prožitkově postavené.

1.4. Environmentální činnosti a pobyt venku

Pobyt venku je pro děti často oblíbenou částí dne. Přičemž moc nerozlišují, jaké je počasí. Ze své zkušenosti se vždy na pobyt venku všichni těšíme a když se spojí ještě s něčím navíc, jako například připravený program, činnost či aktivita, je radost o to větší. Pobyt venku vyvažuje denní program, který probíhá většinou uvnitř. „*Pohyb a změna vzduchu pomáhají od stresu, nabízejí možnost k novému pozorování, novým zážitkům a zkušenostem.*“ (Dujková, Gardošová, 2003)

Poslední roky je hojně prezentováno „Učení venku“, a to především na základních školách pomocí Sdružení Tereza. Publikace a studie, jak a v čem dětem prospívá pobyt venku jsou většinou ze zahraničí. Z těchto zahraničních studií a zdrojů vychází také Petr Daniš. Ve své publikaci představuje výsledky vědeckých výzkumů z celého světa na téma vliv přírody na děti. Navrhuje v ní různé způsoby a cesty, jak se s dětmi vrátit do kontaktu s přírodou, a jak podporovat i v naší společnosti pobyt dětí venku. Pobyt venku dětem pomáhá se zdravotním, psychickým a také fyzickým stavem. Celý svět řeší u dětí výskyt obezity, poruchy učení, poruchy osobnosti a spousta dalších neduhů, které přisuzují nedostatku času stráveného s přírodou. Mezitím děti, které tráví více času v přírodě než u elektroniky, mají lepší motorické schopnosti (rovnováha, koordinace pohybu), menší postih nemocemi (astma, krátkozrakost) či méně psychických problémů (snížený stres, mentální únavy) a lepší sociální zdraví. (Daniš, 2016) Pobyt venku není prospěšný jen ze zdravotního a psychického hlediska. Především nabízí prostor pro společné hraní a aktivity, které díky tomu pomáhá stimulovat učení, představivost, hru samotnou i fyzickou aktivitu dětí. (DeBord, 2010)

Zapojení environmentálních činností do pobytu venku jdou spolu ruku v ruce, navzájem se prolínají. Pravidelné aktivity a hry venku dávají dětem volnost pohybu a tím i čas a prostor na poznávání a pozorování svého okolí, přírody a jejích proměn. Vznikají tím dva bonusy, kterých chceme dosáhnout, a to zdravého rozvoje dětí (osobnostní i psychomotorický), a zároveň rozvoj environmentální senzitivity. Velký vliv na tuto senzitivu má především vlastní zkušenost. „*Zkušenost je to, co bylo uchováno v paměti individua a je aktivně využíváno (ať vědomě nebo nevědomě.*“ (Kirchner, 2009) Tudiž, pokud bude činnost a situace emočně nepůsobivá, žádná zkušenost nezůstává ani nevniká, zatímco když činnost bude přímá a emočně působivá, zůstane v jedinci otisk zkušenosti. (Kirchner, 2009)

I přesto, že jsou tyto činnosti podnětné a přínosné pro rozvoj dětí v mnoha ohledech, je třeba také přitom děti učit určité etice. Často chtějí rostliny trhat, sbírat živočichy do sbírek nebo pro rodiče. Přichází tak rozpor v činnostech, kde se musí pedagog rozhodnout pro jednu z dobrých věcí. Na jedné straně je trhání květin pro studium, na straně druhé přirozený cyklus života květin a jejich život. Je přirozené, že děti si chtějí květiny, živočichy osahat, prozkoumat a dotýkat se jich. V tomto případě je vhodné, aby dospělý byl vzorem a pomohl děti modelovat, co je vhodné a co není, a i přesto aby nepřišly o zájem a autentické zážitky z poznávání přírody. Získají tak přirozený respekt k živým věcem. (NAAEE, 2016)

2. Výtvarná výchova v MŠ

Dalším důležitým termínem diplomové práce je výtvarná výchova, která je v tomto případě zaměřená na předškolní vzdělávání a mateřské školy. Výtvarná výchova jako pojem je využíván v základním, středoškolském či vysokoškolském vzdělávání. V předškolním vzdělávání se nejedná o výtvarnou výchovu jako obor, ale o takzvané výtvarné činnosti. Přesto jsou tyto činnosti důležitou součástí pro rozvoj osobnosti dítěte. Jsou pro děti přirozené a vycházejí z jejich běžného života. Dětský výtvarný projev je považován za jeden z nejvýznamnějších způsobů vlastního vyjádření a je stejně důležitý v dětském životě jako hra. (Plevová, Pugnerová, 2022) Výtvarné činnosti jsou přirozené lidské činnosti zahrnující poznávání, hodnotovou orientaci, přetváření a komunikaci. Dalším cílem je také rozvoj myšlení (vizuálního, kritického, intuitivního), rozvoj tvořivosti, motoriky, kinestetických a taktilních pocitů. (Hazuková, 2011) Výtvarná výchova a výtvarné činnosti jsou vzájemně propojené, jako environmentální činnosti a pobyt venku. Bez vzájemné propojenosti nemohou existovat. V této kapitole se tedy zaměřím na vývoj výtvarného projevu, a také na výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání.

2.1. Vývoj dětského výtvarného projevu v předškolním věku

Je logické, že na výtvarného projev má vliv všeobecný vývoj dítěte ve smyslu rozvoje zraku, emocionálního rozvoje, rozvoje smyslového vnímání, řeči apod. I ve výtvarném projevu je nejdůležitější pro rozvoj tvořivosti vlastní zkušenost, která je spojená s vnímáním a zobrazováním tvaru a prostoru. (Babyrádová, 2014) Mezi faktory ovlivňující dětský výtvarný projev tedy patří rozvoj kognitivních schopností, motoriky a senzomotorická koordinace, exekutivní funkce. (Vágnerová, 2017) Nesmíme také opomenout, že vývoj kreslířských schopností je ovlivněn mimo jiné sociokulturním prostředím, ve kterém dítě vyrůstá. (Vágnerová in Plevová, Pugnerová, 2022)

Dětský výtvarný projev má své jednotlivé fáze od prvních čar, “klikyháků“ přes pokusy o jednoduché tvary až po záměrnou kresbu něčeho konkrétního. Ve svém projevu děti mohou projevovat svá přání, pocity, vyjádření o tom, co je trápí, co je těší a co zažívají, aniž by to uměli již říct vlastními slovy. „Realita“ z pohledu dětí je úžasná, představivost jim dovoluje transparentnost kresleného objektu, kreslí a malují z několika úhlů a pohledů najednou, využívají nepoměry jednotlivých proporcí a deformují svůj objekt zájmu dle toho, co je na objektu zaujalo nejvíce. Na jednom obrázku dokáží zachytit několik dějů zároveň. (Uždil, Razáková, 1968) K lepšímu pochopení dětské kresby je třeba znalost vyjadřování

děti v jednotlivých vývojových fázích výtvarného projevu, z něhož je možné také vyčíst intelektuální úroveň dítěte. (Cognet, 2013) V praktickém životě pedagoga to znamená, že každé dítě se vyjadřuje dle svých aktuálních možností a není možné, aby všechny děti v určitém období měli zcela stejné postupy a projev svých kreseb. Vývoj dětské kresby není závislý na jeho uměleckých schopnostech, ale odpovídá jeho vývoji a intelektu. (Davido, 2001)

2.1.1. Presymbolická fáze kresby

Předkreslířské či předmalířské období (jak se tato fáze označuje), přichází mezi prvním a druhým rokem života. V projevu není žádný záměr a není konkrétním zobrazením, jen uspokojuje radost ze své zanechané stopy kdekoliv (a na čemkoliv) a rytmického pohybu (který vychází z ramene). Tuto první fázi většinou nazýváme „čáranicemi“. Bezobsažné „čáranice“ prochází určitými stádii, a to od fáze horizontálních a vertikálních čar, přes kruhové linie a smyčky až po první uzavřené tvary. (Plevová, Pugnerová, 2022) Senzomotorická aktivita probíhá naplno, děti se učí koordinaci pohybu, zraku a omezení pohybu danou plochou. Projev zajišťuje dítěti upevnění jeho sebevědomí a pocit prosazení vůči okolí. (Babyrádová, 2014)

V období mezi druhým a třetím rokem přechází do fáze diferenciovaného čarání, kdy se dítě učí pracovat se směrem pohybu. Kresba již není zcela nahodilá a snaží se o různé tvary propojovat. (Plevová, Pugnerová, 2022). Dítě již umí čáranici pojmenovat a dát jí věcný význam. Uvědomuje si podobnost svého kresebného výrazu se skutečností. (Uždil, Razáková, 1968) Období „skvrn“, „čmáranic“ a „čarání“ není ovlivněn intelektem, je pro dítě zdrojem radosti a potěšení. Dítě se snaží držet tužku a napodobovat dospělé při psaní. Pozornost netrvá dlouho, dítě často kresbu nedokončí a v průběhu mění původní nápad a záměr. (Davido, 2001)

2.1.2. Symbolická úroveň kresby a symbolická kresba

Pokračuje předchozí snaha o konkrétní zobrazení, kdy jeden obrázek může představovat různé předměty a sledované objekty. V grafickém projevu se objevuje záměr. Zprvu se často objevuje zvládnutí kruhu. Poté začíná tzv. figurativní projev, ve kterém se snaží zobrazovat a znázorňovat jemu známé věci. Vývoj se rychle posouvá k rozeznatelné figuře, tzv. hlavonožci, k realistickým představám, které dítě zajímají, a řídí se rysy reality svými očima, tak jak ji vidí. Uždil toto období nazývá tzv. výtvarným realismem. (Uždil, Razáková, 1968)

Zpočátku je kresba postavy „hlavonožce“ jen kolečko, které znázorňuje hlavu a trup současně, doplněné o dvě čárky jako ruce a další dvě jako nohy. Později začínají přibývat detaily. V znázornění se objevují oči, ústa či pupík v podobě koleček či teček. Tyto detaily přibývají s mentální úrovní. Postavu dítě kreslí vždy zepředu a znázorňuje v ní sebe samotné, a to, jak se cítí. (Davido, 2001) Ranný výtvarný projev kresby je pro děti způsob vyprávění. Je pro ně důležité, co kresba znamená, než jak vypadá. (Babyrádová,2014)

Obr.1 a 2 (vlastní zdroj, chlapec 2 roky sedm měsíců, „teta Kačka“)

Obr. 3 (zdroj vlastní, „Moje maminka“, děti 2-3 roky)

Tvary začínají být jasnější a čáranice začínají být využívány na zobrazení struktury mezi třetím a čtvrtým rokem věku dítěte. Znatelné jsou jednotlivé oválné, kruhové tvary a tečky (později i obdélníky a čtverce). Pro mladší předškolní věk je typická symbolická kresba, v níž se určité graficky zobrazované objekty opakovaně používají. Opakují se také náměty, přibývají detaily a projevuje se vlastní kreslířský styl. Na kresbě je zdůrazněno vše, co je pro dítě důležité a podstatné. (Plevová, Pugnerová, 2022) Uždil zmiňuje v tomto období také význam „výtvarného vyprávění“, který je pro tvůrce důležitý, používání realistických barev na konkrétních objektech i fantazii, s přenášením znaků u nově kreslené představy. (Uždil, Razáková, 1968)

2.1.3. Vizualní realismus

Vizuální realismus přichází na konci předškolního věku. Dítě přestává užívat transparenční, kresba přesněji zachycuje objekt, polohy v prostoru a je propracovanější. Řídí se skutečností. (Plevová, Pugnerová, 2022) Představivost je ovlivněna rozumem, a je objektivnější, a dochází k záznamu skutečnosti. (Uždil, Hron, 1961) V tomto období lze kolem 7 roku dítěte pozorovat důležitý vývojový skok, který se projevuje objevením profilu. (Davido, 2001)

Obr. 4 (zdroj vlastní, „Co mě baví“ chlapec 6 let)

2.2. Výtvarná výchova a její činnosti všemi smysly

Nejdůležitější zdroj všeho prožívání pro každého člověka, od dítěte po dospělého, je přijímání informací smysly. Pomocí smyslů nám jsou předávány nejzásadnější informace ovlivňující náš každodenní život. Rozvíjení hmatu, čichu, sluchu, zraku a chuti má v předškolním vzdělávání svoje místo a je třeba je všestranně rozvíjet. Mají nezastupitelnou roli v rozvoji přirozené inteligence a je proto důležité dětem předškolního věku zprostředkovat poznání světa především tímto způsobem. Slovy Polákové „*Při správném propojení všech smyslových oblastí dochází ke zkvalitnění motorických funkcí v mozku.*“ (Poláková, 2019). Tyto funkce jsou dle mého názoru jedna z nejzásadnějších oblastí, které je třeba podporovat, podněcovat a rozvíjet.

Jan Amos Komenský ve své Velké didaktice nabádá pedagogy, že rozvoj smyslů je to nejlepší, jak můžeme dětem prospět: „*Proto budiž učitelům zlatým pravidlem, aby všechno bylo předváděno všem smyslům, kolika možno. Totiž věci viditelné zraky, slyšitelné sluchu, vonné čichu, chutnatelné chuti, hmatatelné hmatu; a může-li něco být vnímáno najednou více smysly, budiž to předváděno více smyslům.*“ (J.A.Komenský, 1954). V dnešní době máme Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, ten pedagogům doporučuje rozvíjení pomocí smyslových her, a činností zaměřené od zrakové, sluchové paměti, cvičení postřehu, přes rozlišování zvuků, zrakových vjemů, chutí až po hmatové vnímání a vnímání svého těla. (RVP PV, 2021)

Co mají výtvarné činnosti společného se smysly? Úplně všechno, bez jednotlivých smyslů se špatně tvoří, maluje i kreslí. Vzájemná propojenost je i v tomto případě důležitá, pro rozvoj dítěte předškolního věku mají nezastupitelnou roli a význam.

2.2.1. Svět hmatem dítěte

Dle Jančaříkové mu není věnována dostatečná pozornost, protože hmat není jen o rukách, hmat je celé naše tělo – rty, jazyk, chodidla, všude kde je kůže, tudy můžeme dětem zprostředkovávat podněty k jeho rozvoji. (Jančaříková, 2015) Tento základní smysl má vliv nejen na rozvoj nervových spojů, také ovlivňuje emoční, komunikační a sociální dovednosti dětí. (Poláková, 2019) Hmatové vnímání celým tělem nám je umožněno pomocí receptorů v kůži reagující na podněty našeho okolí. Rozoznají teplo, chlad, tlak, dotek, materiál, povrch a informace o hmotě. Hmatem můžeme získat informace, které nezjistíme ani zrakem ani sluchem. Ty nejdůležitější receptory hmatu máme například na jazyku a na rukách (bříška prstů). (Nádvořníková a kol., 2014)

Rozvoj hmatu je v předškolním věku spojen s jemnou motorikou, grafomotorikou, prostorovou orientací, s koordinací pohybu a s prožíváním hranic, dodávající dítěti pocit bezpečí. (Poláková, 2019) Příprava podnětů ve formě aktivit měnící prostředí, materiály, i dotyky různými částmi těla by neměly v mateřské škole chybět.

2.2.2. Svět očima dítěte

V dnešní době je pro děti vizuálních podnětů nepřeberné množství. Mají své výhody i nevýhody. Děti již od útlého věku umí a mohou využívat mobilní telefony či tablety, využívat počítače plné her a sledovat v televizi nespočet filmů, reklam a pořadů. Všechny tyto technologie mohou být pro dítě prospěšné, ale také určitým způsobem nevýhodou pro rozvoj dětské fantazie, tvořivosti a imaginace. Náš zrak vnímá veškeré podněty kolem nás, je to nejdůležitější přijímač informací. Poláková ve své knize uvádí výstižný popis zraku, jako čidlo, které nám poskytuje informace o našem okolí, o tom, co vidíme v našem prostředí, od barev, tvarů, vzdálenosti věcí přes umístění předmětů. (Poláková 2019) Proto je nutné naučit děti si oči chránit, seznámit je s pravidly pro ochranu svých očí, aby mohly své pozorování světa zdravě vnímat, mohli se naučit číst a psát. (Jančaříková, 2015) Nádvořníková k tomu dodává, že „*zrakové vnímání úzce souvisí s rozvojem pozornosti a koordinace pohybů ruky a prstů.*“ (Nádvořníková a kol., 2014)

2.2.3. Svět sluchem dítěte

Jako zrak, tak i sluch je zahlcován v dnešní době velkým množstvím podnětů. Prostředí kolem nás je čím dál více hlučné, a tak přestáváme vnímat tiché zvuky. (Jančaříková, 2015) Sluch pomáhá rozeznávat zvuky a vše co se děje v našem okolí, má vliv na vývoj řeči, rozvoj abstraktního myšlení, pomáhá k navazování citových vztahů a poslouchání hudby děti kultivuje k estetickému rozvoji a vnímání. (Poláková, 2019)

Pro rozvoj sluchu u dětí je prospěšná především hra na hudební nástroje a zpěv. Aktivit na rozvoj sluchu je velké množství, správná stimulace pomáhá dětem v rozvoji všech oblastí mozku a paměťové představitosti. Rozvíjí fantazii a představivost, umocňuje prožitky, vnímání emocí (smutek, radost z poslechu hudby), citlivost i motivaci. Poruchy sluchové percepce mohou vést k různým obtížím, od rovnováhy po poruchy učení. Stejně tak jako zrak je základem pro školní práci, tak i sluch je rovněž tak důležitý. „*Sluchové rozlišování se rozvíjí rychleji než zrakové.*“ (Nádvořníková a kol., 2014)

2.2.4. Svět čichem dítěte

Smysl, který nám pomáhá k navazování mezilidských vztahů je i trochu záhadou, protože to, co cítíme, není uchopitelné, a často ani viditelné. Jsou dokonce naším prvním varovným signálem před nezdravým prostředím. (Jančaříková, 2015) Tento smysl dokáže rozeznat sedm pachů a má rychlou adaptaci, tudíž některé pachy po určité době přestaneme cítit. Čich je propojen s dýcháním. Zapojením dýchacích cvičení můžeme nejen u dětí vnímání čichu rozvíjet. Poláková ve své publikaci uvádí, že „*pozitivní čichové vjemy mají výrazný vliv na emoční mozgová centra*“ (Poláková, 2019). Odborníci se shodují na tom, že výrazný parfém není v prostředí dětí vhodné používat, protože oslabuje čichové schopnosti. Není také vhodný při práci s nadměrně aktivními až hyperaktivními dětmi, tyto pachy je dráždí. (Poláková, 2019)

2.2.5. Svět chutí dítěte

Rozvíjení chuťového smyslu není vůbec jednoduché, většinou nám přináší jen informace o tom, co si vkládáme do úst, jestli nám to chutná nebo ne. Děti jsou v jídle velmi vybíravé a nejvíce je zajímá sladká chuť. Přesto, že máme možnost zkusit i další chuťové pohárky a poznat hořké, slané či kyselé, je sladká příchut' nejvíce atraktivní. Na chuti je zajímavá chuťová paměť, tedy že si pamatujeme, co a jak nám nejvíce chutná. (Poláková, 2019) Jančaříková uvádí, že dnešní děti dostávají mnohem větší množství kořeněného a sladkého, než je zdravo a než dostávali děti v minulosti. Tyto možnosti jim v nadměrném množství neprospívají a způsobují různé zdravotní problémy. (Jančaříková, 2015)

obr. 5 (zdroj vlastní, poznávání chutí poslepu), obr. 6 (zdroj vlastní, naboso poslepu)

2.3. Výtvarná tvorba v předškolním věku

Čím dřív začneme děti seznamovat s estetickou výchovou a činnostmi, uměním, kulturou, tím dřív ji jsou schopni přijmout za svou a samozřejmou. Dle Rochovské je „*estetická činnost pro dítě jednou z nejpřirozenějších věcí na světě, podobně jako hra.*“ (Rochovská, Krupová, 2016) V rámcovém vzdělávacím programu pro mateřské školy je konkrétně uvedeno, že by dítě v mateřské škole mělo získat schopnost vyjadřovat představy pomocí kresby, malby a modelování, mělo by umět využít celou plochu podkladu, na kterou své představy přenáší, seznámilo se s barvami a jejich mícháním, naučilo se pracovat s přírodními materiály a vnímat tvary přírody, seznámit se různými pomůckami, materiály, nástroji, a s výtvarným uměním, umělci a uměleckými směry. Tím vším se u dětí může podpořit zájem o výtvarné umění. (RVP PV, 2011) Dítě je provázeno uměním od svého narození, zprvu poslechem písní, které ho uklidňují, uspávají nebo povzbuzují. Poté přichází také nabízení podnětů ve výtvarném umění, a to prohlížením obrázků a podněcování k vlastní výtvarné tvorbě. (Mišurcová, Severová, 1997)

Činnosti dětí v mateřské škole mají směřovat k jasnému cíli a vrcholu výtvarných činností a tou je učení k tvořivosti a estetické výchově. Ovlivňujeme tím pozitivní vztah k umělecké tvorbě, estetické tvorbě, společnosti i styk s přírodou. (Uždil, Razáková, 1961) Umění má u dětí v mateřské škole významné místo, především díky jejich senzitivě, spontánnosti a přirozenosti. Domnívám se, že už jen tím, že svou jedinečnost a zážitky, které umí do svých výtvorů vložit můžeme nazvat určitým druhem umění. Podporujeme u dětí výtvarné vidění myšlení a cítění. Přičemž výtvarné vidění je jednou z nejdůležitějších stránek psychiky a vyvíjí se současně s vnímáním, přičemž tato duševní aktivita je nejvíce propojená s hrou v dětském věku. (Slavíková, Slavík, Hazuková, 2010) Preprimární vzdělávání je tudíž základním kamenem pro další umělecké formování dítěte.

Za základní stavební kámen umění v jakémkoliv věku můžeme považovat tvořivost. Na otázku „co je tvořivost“ odpovídá Hazuková ve své kapitole v publikaci „Rozvíjíme vnímání a tvořivost dětí“. Uvádí, že je to nejen nespokojenost s daným stavem, potřeba tento stav měnit, ale hlavně experimentování, originalita a nekonvenčnost, vynalézání, objevování při řešení problémů. (Hazuková in Nádvoříková a kol., 2014)

2.3.1. Výtvarné vidění

Vychází z vizuální inteligence - tedy z toho co vidíme kolem sebe, od tvarů, pohybů, objektů po barvy až po scény, které jsou našim výtvozem vycházejícím z této inteligence.

Vizuální inteligence dle Šupšákové propojuje verbální jazyk a motorickou koordinaci, která má vlastní gramatiku (princip bod, linie a barva). (Šupšáková in Rochovská, Krupová 2016)

V období předškolního věku postupně rozvíjíme výtvarné vidění, citění a myšlení. Výtvarné vidění se vyvíjí zároveň s vnímáním, je jednou z nejdůležitějších stránek psychiky ve výtvarné výchově a od běžného vidění je odlišné. (Slavíková, Slavík, Hazuková, 2010) Dostáváme se tak k již zmíněnému vnímání barev, tvarů, plochy, prostoru, materiálu, světla či kompozice, která v nás vzbuzuje tímto viděním estetický zážitek. Takový zážitek je propojen nejen s estetickým vnímáním dětí a pozorovacími schopnostmi, ale také s výtvarnou empatií a zážitky dítěte. (Belko in Rochovská, Krupová, 2016) Belko dále rozdělil výtvarné vidění do čtyř charakteristik na selektivní charakter vidění, osobnostní a estetické preference vnímatele, výtvarnou empatii, citovou a racionální povahu estetického vnímání. Přičemž první charakteristiku nalezneme v animacích a oživení výtvarných děl, druhá vyjadřuje estetické preference, třetí je rozvíjení vcítění, čtvrtá je radostí z objevu a pozorováním, co se za objevem skrývá. (Belko in Rochovská, Krupová, 2016)

2.3.2. Výtvarné myšlení

Nejlépe se rozvíjí ve výtvarné aktivitě. Dá se říct, že výtvarné myšlení je v podstatě pravým opakem výtvarného vidění. A to především proto, že výtvarné myšlení zpracovává různé zážitky a podněty, spolupracuje s výtvarnou realizací, mezitím co výtvarné vidění je závislé na zážitcích z reality. Toto myšlení není pouze schopností umělců, ale kteréhokoliv dospělého či dítěte. Vychází vždy ze zkoumání nějakého objektu a vlastní představy, z vlastností výtvarných materiálů a postupů k vyjádření nápadu, myšlenky či pocitu, až po zhodnocení své práce. (Belko in Rochovská, Krupová, 2016)

2.3.3. Propojení tvořivosti a volné hry

Propojení tvůrčího myšlení, řešení problému a logiky s intuicí. Základním znakem je vynalézavost při tvorbě nových produktů a objevování neprozkoumaného již známého objektu. Tvořivost můžeme stimulovat senzomotorickou a volnou hrou. Dítě předškolního věku využívá v tvorbě sebevyjádření, tudíž expresivní tvořivost. (Hazuková in Nádvořníková a kol, 2014) V expresivní tvořivosti je často uplatňována subjektivita a rozvíjení smyslové citlivosti. Neměla by být však zanedbávaná komunikační schopnost dětí k interpretaci jejich výtvorů. Reflexe a interpretace dětské tvorby má mít rovnocenné postavení jako výtvarná činnost samotná. (Slavík, Lukavský, Lajdová, 2008) V praxi ve volné hře si děti povídají sami se sebou, nebo s kamarádem se kterým tvoří např. z kostek,

stavebnicemi a jiným materiálem. Reflexe a interpretace tvorby u takového typu tvoření často závisí na zvědavosti okolí. Reakce dětí na dotaz bývají přirozené a rády se pochlubí, co vytvořily.

Tvořivost obohacuje život každého dne. Rutinu všedního dne mění na zábavu, pomáhá nalézat řešení problémů, rozvíjí schopnost myslet, kreativně se projevat a nezacházet do stereotypu. Nabízí nám možnost improvizace, přizpůsobení se, a projevat se přirozeně, autenticky, takoví, jací jsme. Výtvarné a tvořivé činnosti budují v dětech důvěru v sebe samotné. (Stadlerová a kol. 2020) Přesto všechno je pro výtvarnou i každou jinou hru nejdůležitější prožitek samotný. U výtvarné hry není záměrem výsledek, který děti vytvoří, důležitý je proces hry. Pokud výtvarné aktivity vyvolávají u dětí pocit radosti a potěšení, jsou motivováni k další činnosti, výtvarnému zkoumání či jiné další tvorbě. (Slavíková, Slavík, Hazuková, 2010)

2.3.4. Propojení estetiky a umění ve výchově v předškolním věku

Umění je specifickou oblastí estetiky. Dříve bylo považováno za hlavní kategorii estetiky jen krásno. Tento přístup se postupem času změnil, protože je potřeba estetické jevy hodnotit z hlediska dvou pólů, a to pozitivitu a negativitu. Nejčastěji se vyjadřujeme, že se nám něco „líbí“ nebo je „krásné“. Rozlišujeme především objekty estetiky vytvořené člověkem a dané přírodou. „*Umění a výchova patří k jevům kultury, které provázejí lidstvo odedávna. Umění může člověka provázet celý život, být zdrojem zážitků, zkušeností, nových poznatků o světě i o něm samém a také být prostředkem seberealizace v uměleckých činnostech. Je k tomu ale zapotřebí výchovy.*“ (Mišurcová, Severová, 1997)

Dle Mišurcové „Umění pro děti“ představuje v současnosti speciální oblast umělecké tvořivosti. V závislosti na vývoji umělecké tvorby a pedagogickém myšlení prošlo také umění pro děti změnami v mnoha směrech. Je možné ho realizovat ve dvou rovinách, a to výchovou k umění a výchovou uměním. Tyto výchovy se vzájemně prolínají a podmiňují. Výchova uměním převládá v prvním období dětského života (rozvíjí jeho nadání, schopnosti, kulturní hodnoty). Nejčastěji formou komplexních estetických her, tradičních her či nových her. Nejdůležitější u všech her je celkový harmonický vývoj dítěte. Estetické hry jsou pro děti zásadní především proto, že se vyznačují bohatou náplní citových prožitků. (Mišurcová, Severová, 2014)

3. Učení prožitkem

Prožitkové učení je vlastně úplně přirozené, spontánní přistupování dítěte k činnostem. Vychází ze zákonitostí, ve kterých je zapojena vlastní iniciativa a vnitřní motivace dítěte s vnějším podnětem k činnosti od pedagoga. Připravované činnosti by měly mít jasné znaky spontaneity, objevnosti, komunikativnosti, aktivity a tvořivosti, aby mohly být označeny jako prožitkové učení. (Havlíková a kol. in Krejčová a kol., 2015)

Prožitek je spojen také s výtvarnou tvorbou dítěte. Výtvarné prožívání je součástí běžného dne dítěte, projevující se výtvarně estetickou emocí při pozorování okolí a přírody (Krupová, Rochovská, 2016). Tento druh učení zanechává v dětech trvalé stopy a pocit uspokojení v případě, že je dítěti umožněno „dát něčemu přednost“, tudíž možnost vlastního rozhodnutí a volby. (Sedláčková in Krejčová a kol, 2015) Kirchner ve své knize uvádí, že prožitek je vázán k určitému vztahu ke zkušenosti. Dle jeho mínění je prožitek konkrétnější svým obsahem a je jasněji ohraničen. Může být složen z několika prožitků - jsou tu prostě pořadí, rozdíl je jen v jejich intenzitě. Ta je u každého jiná a je důležitá pro dosažení pocitu štěstí. (Kirchner, 2009) *„Cílem výchovy prožitkem je získání trvalejší podoby prožité události jejíž výsledek můžeme využít v jiných situacích. Ve stavu plynutí je člověk natolik zaměřen na vykonávanou činnost (na bezprostřední prožívání), že jí přiřazuje maximální důležitost.“* (Jirásek in Filingerová, 2019)

Dle Slavíka lze prožitek považovat za složku zážitku, která je většinou pocitová nebo emoční. Týká se vnímání tělesnosti, pohybových a smyslových dojmů. Není ale jen fyziologickou či fyzickou záležitostí, prolíná se nevědomým působení konvencí, pojmů, tradic a také osobního přístupu. Proto je jedním z nejdůležitějších úkolů naučit děti obraznému vyjádření jejich prožívání. (Slavíková, Slavík, Eliášová, 2007)

Učení prožitkem je nejnáročnější na realizaci. Není jednoduché ho všem dětem zprostředkovat. V podstatě není možné se na něj plně připravit, proto je důležitá také schopnost pedagoga pohotové a smysluplné improvizace. Ta je nejsilnějším vkladem prožitkového učení. (Švejdová in Svobodová a kol. 2010)

Dalo by se shrnout, že prožitek je nejen pro děti možnost získání zkušeností, naplnění, zdrojem pocitů, a ovlivňování dalšího rozvoje do života. Přímý zážitek podporuje potřebu objevovat, zvědavost dětí a radost z učení. Úžasné na tom je, že každý jedinec může mít ze stejné situace jiný zážitek.

4. Vzájemné propojení EVVO a VV

Propojení těchto dvou prvků má svůj smysl. Sama je ráda využívám při práci s dětmi, což se mi často osvědčilo. Dětem se propojení dostává přirozeně do podvědomí a posiluje obě výchovy. Jsou důležité i prospěšné pro jejich budoucí život, rozvíjení jejich kompetence a možností. Výtvarné činnosti venku nebo tvoření s přírodou dětem přináší radost, uspokojení a rozvíjí je ve všech oblastech (od motoriky přes myšlení, až po volnou seberealizaci). Mě samotnou jakožto pedagožku toto propojení nejvíce naplňuje a baví. Aktivně dětem připravuji různé takové aktivity tohoto typu, činnosti a možnosti vlastního kreativního zapojení. Toto spojení můžeme také dětem zprostředkovat pomocí seznamování s různými uměleckými obrazy, kde mohou poznávat umělcovy představy o přírodě. Umění a příroda jsou spojovány často i v tradičních řemeslech. Využití přírodních materiálů je běžné u spousty pracovních povolání, které mohou děti oslovit a ovlivnit do budoucna.

Slovy Mišurcové: „*K harmonickému vývoji člověka přispívá nejen umění, ale i krása v přírodě a v životě lidí.*“ Vedení dětí k tomu, aby si všimaly krás kolem sebe, lidských projevů ušlechtilosti rozvíjí děti přivyknout k pořádku, kultivovanosti a dobrému vychování. (Mišurcová, Severová, 1997)

Ve světě umění máme mnoho zástupců, které mohou děti motivovat k propojení obou činností. Dle mého názoru jsou pro děti environmentálně výtvarné činnosti zábavnější, příjemné a hlavně přirozené. Aniz by si to uvědomovaly, hrou a tvořením s různými materiály v lese, na zahradě či na louce si rozvíjejí své osobnosti, povědomí o svém okolí, bezprostřední spojení s přírodou, úctu k životu. Získávají zážitky a vzpomínky, které je motivují k pokračování a návratům, jak k místům, tak k tvorbě.

Jako základní zásady a doporučení, jak dosáhnout toho, aby děti zůstaly v aktivitách spokojené je podporování jejich osobnosti a zvědavosti, respektování návaznosti na pravidelné a přirozené cykly (denní, roční), rozvíjení fantazie a kritického myšlení, pomáhat jim poznávat všemi smysly a v aktivitách je neustále podporovat. (Jančaříková, 2010)

„Čím silnější emocionální zážitek v přírodě zažije, tím větší má potřebu ho nějak zaznamenat, a to nejčastěji právě výtvarně.“ (Jančaříková, 2010)

Praktická část

1. Environmentální programy ve výtvarné výchově v praxi

Proč jít s dětmi ven a tvořit s nimi venku? Je to pro ně přirozené. V přírodě se děti setkávají se spoustou nových podnětů a materiálů, které ve třídě nemají a se kterými se dá rozvíjet fantazie i smysly, tvořit a vymýšlet mnoho věcí. Když se jim jednou týdně připraví aktivita venku s enviro výtvarným podtextem, ani jim nepřijde na mysl, že se učí něčemu novému. Aktivitu přijímají s nadšením bez pocitu, že „něco musí“. Je to hra, a hra je jejich život. Protože mě práce s dětmi baví a naplňuje, stejně tak pobyt venku v přírodě a výtvarné tvoření, rozhodla jsem se vše spojit. Praktická část je zaměřena na nápady, které je možné s dětmi praktikovat v rámci procházek. V literatuře můžeme najít mnoho nápadů, a vymyslet zcela něco úplně nového se zdá málo pravděpodobné. Ale i přesto je možné inovovat drobné prvky aktivit a dostat se k novému obohacujícímu přesahu. Dle svých zkušeností vím, že většinu aktivit všichni známe, praktikují se dlouho a jsou osvědčené. Já chci svou práci ukázat možnou inovaci a implementaci obou výchov do běžného pobytu stráveného venku. Více se zaměřuji na rozvoj smyslového vnímání, senzitivitu, spolupráci, vnímání svého okolí a přeměny během roku. Věřím, že se najde mnoho učitelů/ek, kteří se rádi s dětmi vydají ven za každého počasí a rádi dětem zpestří program výjimečnou aktivitou. Vzhledem k tomu, že je volná hra pro děti předškolního věku nejdůležitější, aktivity je vhodné zapojovat minimálně jednou za týden.

Součástí této části je také praktické vyzkoušení delšího programu v mateřských školách. K tomuto účelu jsem si vybrala dvě odlišné školy. Program proběhl v blízkém okolí škol (v lese), v době procházky. Časově na celý pobyt venku na rozdíl od navržených krátkých motivačních aktivit. Program je zaměřen na poznání uměleckých směrů a umělců v daném uměleckém směru, rozvoj kooperace, motoriky, kritického myšlení, propojení výtvarných a environmentálních činností, smyslů, tvořivosti, fantazie, prožitku a zážitku, sociální a komunikační dovednost, a empatii.

2. Návrh programů dle ročních období

Programy jsou rozděleny na roční období. Každé období je doplněno o hlavní cíle, které vycházejí především z rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání.

Období	Hlavní cíle	Téma	Délka
Jaro	Poznávání a podněty z přírody pro rozvoj smyslů, fantazie a tvořivosti Rozvíjení pozitivního vztahu k přírodě a estetickému cítění	„Hry s kamínky“	15 minut
		„Frotáž přírody“	15 minut
		„Příběhy z šiškových obrázků“	20 minut a více
		„Květinové obrazy“	20 minut a více
		„Ochutnávka jara“	15 minut
Léto	Prožívání všemi smysly – rozvoj a užívání smyslů Poznávání přírody pomocí vlastní zkušenosti	„Portrét z písku“	20 minut a více
		„Vůně barvy přírody“	15 minut
		„Paleta plná barev“	20 minut
		„Kouzlo ozdob z přírodnin“	20 minut
		„Mini město pro „mini“ členy lesa“	30 a více
Podzim	Pozorování vývoje a proměny přírody Rozvíjení kritického myšlení a experimentování	„Listové mandaly“	20 minut a více
		„Oslava stromů“	20 minut a více
		„Co je v tajné krabičce?“	15 minut
		„Bezinkové obrazy“	15 minut a více
		„Postavy z klacíků“	20 minut
Zima	Rozvíjení spolupráce, týmovosti Rozvíjení komunikačních dovedností	„Obrázky ve sněhu“	20 minut a více
		„Ledové kresby“	15 minut
		„Ledové ozdoby“	15 minut
		„Sněhové stavitelství“	20 minut a více
		„Barevná bitva“	15 minut

Rozvoj smyslů, fantazie a tvořivosti je základem pro všechny hry a potěšení dětí. V následujících kapitolách popíšu pět nápadů pro každé období v roce, jak dětem pobyt a hru venku zpestřit a zároveň je něco nenápadně naučit. Průvodcem aktivit může být (ale nemusí) loutka, panenka, která je dětem blízká. V návaznosti na předchozí práci je

průvodkyní skřítky holčička Fanyňka Veselá. Aktivity a hry se dají hrát kdekoliv v lese, na louce, u rybníka, kdekoliv venku.

2.1. Programy na jarní vycházku

„Hry s kamínky“

Motivace: Fanyňka dětem vypráví o neživé přírodě a o kamenech. *„Hrajete si někdy s kamínky? Co s nimi děláte? Poznali byste pomocí rukou se zavázanýma očima, jaký kamínek držíte v ruce? Chcete si to zkusit? Tak vyrazíme ven a zkusíme, jak naše ruce poznávají...“*

Cíl: rozvoj jemné motoriky, hmatu, senzitivity, spolupráce, fantazie

Místo: kdekoliv venku, kde si děti mohou nasbírat kamínky

Čas: 15 minut

Pomůcky: šátky (škrabošky), voskovky, látkový pytlík, hadřík na otření kamínku

Aktivita:

Každé dítě si najde svůj kamínek, ten si pořádně osahá a poté na něj namalují svoji značku, drobný obrázek, aby ho během hry poznaly. Poté všechny kamínky posbíráme do pytlíčku, dětem zavážeme oči (nebo jim dáme škrabošky) a necháme jim postupně vybrat z pytlíčku, jestli poznají svůj kamínek po hmatu. Až když si vyberou všichni dovolíme dětem sundat šátky (škrabošky). Obměnou může být posílání kamínků v kruhu, dokud nepoznáme vlastní nebo přikrytím kamínků šátkem, pod který si každé dítě sáhne pro svůj tip.

„Frotáž přírody“

Motivace: *„Když se koukáte na stromy, jejich kůru, nebo na listy, poznáte, jestli jsou hrubé nebo hladké? Když se jich dotknete, co cítíte? Pojďme si je prozkoumat pomocí barviček malování.“*

Cíl: rozvoj jemné motoriky, senzitivity, hmatu, estetického vnímání

Místo: les, kdekoliv, kde jsou stromy a keře

Čas: 15 minut

Pomůcky: balící papír, voskovky nebo pastelky

Aktivita:

Rozdáme dětem balící papíry a necháme je vybrat si voskovku nebo pastelku, která se jim líbí. Ostatní pastelky a barvy budou mít neustále k dispozici a mohou je střídát. Úkolem je najít co nejvíce kousků přírody, které děti mohou pomocí frotáže přenést na papír. Listy, kůru, letokruhy na pařezu, vše, na co mohou pod balící papír uložit a voskovkou obtisknout. Práce končí, když mají děti papír naplněný.

„Příběhy z šiškových obrázků“

Motivace: *„Máte rádi příběhy? Já mám ráda různé příběhy a pohádky, říká Fanyška dětem. A uměly byste vytvářet příběh pomocí toho, co najdete kolem sebe? Nezapomeňte, že si budeme povídat o tom, co vytvoříte. Takže se těším a můžeme se pustit do práce.“*

Cíl: rozvoj jemné motoriky, senzitivity, hmatu, spolupráce, fantazie

Místo: les, louka, venku v přírodě

Čas: 20 minut + vyprávění u jednotlivých výtvorů

Pomůcky: vše co nalezneme na zemi (nic netrháme), nejlépe šišky, vypadají nejlépe, je možné využít i kamínky a klacíky

Aktivita:

Děti můžeme rozdělit do dvojic či trojic, kdo chce tvořit sám, může. Vyberou si místo na zemi, kde vytvoří obrázek pomocí šišek (kamínků, klacíků). Po dotvoření společně chodíme od výtvoru k výtvoru a každá skupinka vypráví a vysvětlí příběh, který jejich obrázek znázorňuje.

Obr. 7, 8 (zdroj vlastní, „Rákosníček“, „Slunce pro veselý den“, děti 2–3 roky)

obr. 9 (zdroj vlastní, „Kvetení“, děti 2–3 roky), obr. 10 (zdroj vlastní, „Lesní kluk“, děti 3-6)

Obr. 11 (zdroj vlastní, „Cyklovýlet lesem“, děti 3-6)

„Květinové obrazy“

Motivace: *„Všimly jste si, jak všechno kvete? Rostlinky jsou krásné a voňavé, a mají spousty různých barev. Víte proč včelky létají z květu na květ? Tak mě napadá, že bychom pro včelky mohly vytvořit květinový obrázek, ze kterého by si určité naplnily břicha, než květy uvadnou. Víte jak?“*

Cíl: senzitivita, fantazie, hmatu, čichu, zrak, spolupráce

Místo: kdekoliv venku, kde kvetou jakékoliv květiny

Čas: 20 minut a více dle zapojení dětí + vyprávění u jednotlivých výtvorů

Pomůcky: recyklovaný balící papír

Aktivita:

Děti mohou tvořit v týmech, dvojicích či každý sám za sebe, podle naladění třídy. Každá skupina či jednotlivec dostane papír, na který bude skládat obrázek z kvetoucích rostlin. Napřed si zvolí téma svého obrázku, co budou na obrázek tvořit, poté začnou sbírat rozkvetlé květiny kolem sebe a skládat je na balící papír. Mohou si zkusit na papíře, jestli barvy, které nasbíraly opravdu barví (např. pampeliška žlutě, fialka fialově...).

„Ochutnávka jara“

Motivace: *„Děti, zkoušely jste někdy ochutnat sedmikrásku? A pampelišky? Co třeba mladé výhonky smrčku...co myslíte, že by se dalo z těchto rostlinek udělat? Můžeme si třeba udělat sirup, ale budeme opatrní, abychom stromům neublížily, a dáme pozor na to, co dáváme do pusy, protože některé rostlinky v přírodě mohou být i jedovaté. Když si nebudete jistí, tak se mě zeptejte, jestli je to k jídlu.“*

Cíl: čich, hmat, chuť, spolupráce, kreativita

Místo: kdekoliv kde rostou sedmikrásky, pampelišky, smrčky či plody, které můžeme dát dětem ochutnat

Čas: 15 minut

Pomůcky: košík, skleničky na naplnění

Aktivita:

Necháme děti sbírat, co si myslí, že se dá ochutnat, a zároveň dáváme pozor, aby si zatím nic do pusy nedávaly. V případě, že sbíráme na pampeliškový med, sbíráme do košíku, v případě, že sbíráme smrkčkové výhonky na sirup, můžeme je dávat rovnou do malých skleniček. Před použitím děti mohou vymýšlet „jarní hostinu“ – sedmikráskové toustové chleby apod. Dále jak by nasbírané věci použily, co se s nimi může vytvořit, aby jídlo bylo zajímavější a atraktivnější. A na závěr pod dozorem děti ochutnají všechny jedlé rostlinky.

obr. 12 (zdroj vlastní)

obr. 13 (zdroj vlastní - hostina)

2.2 Programy na letní procházku

„Portrét z písku“

Motivace: „Koukejte na tenhle obrázek“ říká Fanyňka, „tomu se říká portrét. Portrét je obrázek nějakého člověka nebo kamaráda. Tento portrét namaloval slavný malíř, jmenoval se František Kupka a narodil se v Čechách. Na tomto obrázku je on sám, maloval se tak, jak se viděl v zrcadle. My zrcadlo nemáme, ale můžeme si sednout proti sobě a zkusit namalovat svého kamaráda, co vy na to? Nemáme pastelky? Nevadí. Máme písek a lepidlo. Jdeme na to?“

Cíl: rozvoj jemné motoriky, senzitivity, fantazie, zraku, hmatu, tvořivosti

Místo: les, u skály, kdekoliv, kde je písek nebo sypká hlína

Čas: 20 minut

Pomůcky: obrázek s portrétem, štětce, lepidla a kelímky na lepidlo, čtvrtky

Aktivita:

Rozdělíme děti do dvojic, aby byly naproti svému kamarádovi. Každý dostane čtvrtku, štětec, lepidlo a úkolem každého je, namalovat lepidlem kamaráda a svůj výtvar posypat pískem (hlínou) a tím zvýraznit kontury svého portrétu. Výsledná díla si můžeme ve společném kruhu zhodnotit, jak se nám pracovalo, co nás bavilo, co se nám povedlo. Jaký to byl pocit, když jste sypaly písek z ruky? Když zavřeme oči a budeme po obrázku přejíždět opatrně prsty, poznáte, co je oko, co ucho kamaráda? Líbí se vám, jak vás kamarád namaloval?

obr.14, 15, 16 (vlastní zdroj, „Miki“, „Anička“ „Tomík je neviditelný“)

Riziko: Některé děti jsou s prací rychle hotové. Některé se v předškolním věku „bojí špíny“.

„Vůně barev přírody“

Motivace: „Myslíte, že barva může vonět? Jak třeba voní žlutá? Nebo co vás napadne jako první, když se řekne borůvka? Jak voní hlína? Tak pojďme to prozkoumat.“

Cíl: rozvoj senzitivity, čichu, zraku, motoriky

Místo: les, louka

Čas: 15 minut

Pomůcky: kelímky papírové, citron, pampelišky, jehličí, tráva, jahody lesní, borůvky lesní, ostružina, hlína, šátky či škrabošky, papír

Aktivita:

Do kelímků nakrájíme kousky ovoce a jiných aromaticky výrazných přírodnin, děti si posadíme do kruhu a zakryjeme jim oči. Postupně je obejdeme s vybraným kelímkem, děti si přičichnou a hádají barvu, která se v kelímku skrývá. Poté co zkusíme několik kelímků, necháme děti stáhnout škrabošky, rozdáme jim papíry. A zkusíme, jestli přírodniny, jejichž barvu předtím poznávaly po čichu, zanechávají za sebou správnou barevnou stopu.

„Paleta plná barev“

Motivace: *„Kolik barev má příroda? Najdeme venku všechny barvy? Tady u nás? Zkusíme najít co nejvíce barviček a z nich společně vytvoříme obrázek. Má někdo nápad, co bychom mohly tvořit? Může to být motýl, nebo včela...tak si to dobře rozmyslete. Tak pustíme se do toho...“*

Cíl: spolupráce, tvořivost, hmat, zrak čich

Místo: les, louka, kdekoliv venku

Čas: 20 minut + více na tvorbu motýla

Pomůcky: to co najdeme v přírodě, popřípadě vytvořená paleta z papíru, na kterou mohou děti barvy odkládat

Aktivita:

Dáme dětem rozchod v určitém prostoru a necháme je nasbírat každého sám za sebe, co nejvíce barev přírody. Děti nasbírané barvy mohou nosit každý na svou hromádku. Pak zjistíme, kdo co přinesl, jakou barvu, které barvy je nejvíce. Obměnou může být, že vyhlásíme, jakou barvu děti hledají, a tu nosí na hromádku. Pro větší prožitek necháváme původní svobodnější hledání a výběr. Na závěr všichni společně vytvoříme z nasbíraných materiálů motýla, mandalu, včelu, nebo cokoliv co navrhnou děti.

„Kouzlo ozdob z přírodnin“

Motivace: *„Malíři často malovali krále, královny, ženy a muže, kteří mají na sobě různé šperky, ozdoby, náhrdelníky. Já bych tedy měla nápad udělat pro sebe nebo pro někoho koho máte rádi také nějakou ozdobu – korunu, čelenku, náhrdelník. A to z toho, co kolem sebe najdeme. Jdeme na to?“*

Cíl: rozvoj estetiky, senzitivity, čichu, hmatu, jemné motoriky, zraku

Místo: les, louka, kdekoliv venku

Čas: 20 minut

Pomůcky: Čelenky a koruny z papíru, oboustrannou lepící pásku, provázky či bavlnky na navlékání, tupé jehly, sešívačka

Aktivita:

Připravíme dětem místo, kde najdou košík, v něm budou mít připravené všechny pomůcky. Určíme prostor pro volnou možnost pohybu na sbírání materiálu. A dáme jim čas, aby si nasbíraly, co se jim bude líbit na ozdobení čelenek, korun, náhrdelníků, mohou to být listy, bobuloviny, kamínky apod. S nasbíranými surovinami za pomoci lepící pásky ozdobí čelenky a koruny. Až budou mít hotovo, sejdeme se v kroužku a povídáme si, kdo co vytvořil, co to je, jestli tomu daly speciální název a jak se jim aktivita líbila.

„Mini město pro „mini“ členy lesa“

Motivace: *„Víte, kdo jsou architekti a sochaři? Jsou umělci. Architekti navrhují krásné domy a sochaři zase z různých materiálů a hmot umí vytvořit např. něčí postavu. Tady kolem nás žijí spousta drobných mini živočichů. Mravenci, stonožky, stínky, pavouci a různí broučci. Tak zkusíme práci architektů a vytvoříme jim dům.“*

Cíl: rozvoj spolupráce, komunikace mezi sebou, motoriky, hmatu, zraku, estetiky

Místo: kdekoliv venku

Čas: 30 minut a více dle zapojení dětí + představování výtvorů

Pomůcky: provázek, nůžky, ale není nutně třeba

Aktivita:

Rozdělíme děti do trojic a více početných skupin (když chce někdo dělat sám, můžeme ho nechat samotného, ale aktivitě tím ubývá na smysluplnosti, jde nám i o rozvoj kooperace a zapojení introvertů). Každý tým má za úkol vytvořit ze všech možných materiálů, které najdou, vhodné město pro konkrétního „mini“ obyvatele lesa. Na tom, komu město bude sloužit, se také musí dohodnout. Snažíme se využívat materiál, který nalezneme, aniž bychom přitom ničili mladé stromky apod. Časový limit podle potřeby prodlužujeme. Poté společně projdeme jednotlivé vytvořené domy, jednotlivá místa. Stavitelé představí svá města a komu budou sloužit a proč.

obr. 17 (zdroj vlastní, „Pro berušku“)

obr. 18 (zdroj vlastní, „Letní sídlo“)

2.3. Programy na podzimní procházku

„Listové mandaly“

Motivace: *„Listy začínají měnit barvu, všimli jste si? A pomalu padají dolů ze stromů. Myslíte, že by šlo něco vytvořit z opadaných listů? Víte, co je mandala? Ukážu Vám výtvořky Jona Foremana, a Lucie Pec, abyste si dokázaly představit, co všechno jde tvořit s kameny, listy či pískem. Oba dva umělce baví umění z přírodnin, kterému říkáme land art. A pak bychom si také něco ve skupinách zkusily, ne? Nebudeme přesně napodobovat a kopírovat jejich práci, zapojíme svou vlastní fantazii. Zavřete oči, poslouchejte, jak si vítr hraje s listy, představujte si jaký obrázek bychom mohli z těch listů a přemýšlejte, co bychom z těch listů mohli vytvořit za obrázek či na jaký výtvor by nám mohl posloužit. Otevřete oči – jdeme na to.“*

Cíl: spolupráce, rozvoj motoriky, fantazie, estetiky

Místo: kdekoliv v lese, kde je opadané listí

Čas: 20 minut a více + čas na reflexi

Pomůcky: vše co nalezneme

Aktivita:

Necháme děti vymyslet, na kterém místě chtějí tvořit, a celá třída bude tvořit najednou. Úkolem dětí je nejen zorganizovat koordinaci, kdo co bude dělat, ale také se musí domluvit, jak bude výsledek vypadat. V případě, že to dětem nejde jako celé třídě, je možné je rozdělit do menších skupinek, aby se lépe sladily. Pomocí opadaných listů, kamínků, klacíků mohou vytvořit cokoli, co se je napadne. Důležité je, aby nápad byl jejich vlastní, ne učitelů, ti jsou jen dozorem.

obr. 19 (zdroj vlastní)

obr. 20 (zdroj vlastní)

obr. 21 (zdroj vlastní)

„Oslava stromů“

Motivace: „Každý rok mají svůj vlastní den i stromy. Den stromů se slaví vždy 22. října a my bychom mohly vymyslet, jak jejich den oslavit, jestli je slavnostně ozdobit nebo, co jim dát jako dárek. Jsou pro nás a spousty dalších živočichů moc důležité, bez stromů by se nám velmi špatně žilo. Co byste navrhovali?“

Cíl: kooperace, rozvoj kreativity a fantazie, motorika

Místo: les

Čas: 20 minut a více

Pomůcky: vše co najdeme

Aktivita:

Necháme děti diskutovat o různých nápadech na dárky nebo ozdoby pro stromy. Vybereme ten, který měl u dětí největší podporu. Potom je necháme nasbírat materiál a průběžně pracujeme na vymyšleném návrhu. Na závěr utvoříme kroužek kolem ozdobeného a obdarovaného stromu, a každé dítě vysloví svou gratulaci.

obr. 22 (zdroj vlastní)

obr. 23 (zdroj vlastní)

„Co je v tajné krabice?“

Motivace: „Když máte zavřené oči, poznáte, co držíte v ruce? A uměli byste to namalovat anebo najít někde okolo nás. Malovat můžeme na papír, nebo klacíkem do hlíny či písku.“

Cíl: rozvoj hmatu, motoriky, fantazie, představivosti

Místo: les, louka, kdekoliv v přírodě

Čas: 15 minut

Pomůcky: vše co nalezneme v přírodě – šišky, žaludy, bukvice, papír, pastelky

Aktivita:

Do krabice (ideálně od bot) s dvěma otvory pro ruce vložíme, co najdeme kolem sebe. Necháme děti se zavřenýma očima vsunout ruku do krabice. Úkolem bude věc „osahat“ a ve chvíli, kdy jí pozná, namalovat nebo najít kolem sebe. Děti věci z krabice nevytahují ven.

Pokud to někdo udělá, učitelka věc rychle převezme, aby dítě nevidělo, co drželo v ruce. Hra probíhá beze slov, neříká se nahlas, co má kdo v ruce. Na závěr, když se vystřídají všichni, krabici otevřeme a vyhodnotíme, kdo uhodl nebo byl blízko.

„Bezinkové obrazy“

Motivace: *„Když jíme borůvky, jaké máme ruce? I když je modrá jsou červené a jakou barvu má bez? A když je budeme trhat, jaké budeme mít ruce? Ano, i když je černý, budou opět červené. Zkoušely jste někdy bezinkami malovat? Co ještě můžeme dělat z bezu? Víte, že z bezového dřeva se dají dělat pišťalky a také korále...S bezem se dá kouzlit...pojd'me to zkusit.“*

Cíl: jemná motorika, hmat, čich, chuť, spolupráce, inspirace, fantazie,

Místo: les, louka, kde jsou bezy

Čas: 15 minut a více na reflexi

Pomůcky: papíry, velký formát např. recyklovaný balicí papír

Aktivita:

Rozdělíme děti do skupinek, dvojic, rozdáme jim papíry. Děti si nasbírají bezinky, mohou je ochutnat (dáváme pozor, aby to nepřeháněly), očichat a pak s nimi vytvořit na papír cokoli je napadne. Na závěr si v kroužku představíme vzniklé obrazy. Ty pak můžeme ve škole vystavit.

Riziko: Hlídaní dětí, kolik bezinek snědí. Barva bezu se často vymývá dlouho, některým je to nepříjemné.

„Postavy z klacků“

Motivace: *„Nepřipomínají vám stromy a klacky někdy lidskou postavu? Máme kolem sebe spousty napadaných klaciků, tak pojd'me z nich vytvořit lesní postavy!“*

Cíl: motorika, hmat, tvořivost, fantazie, spolupráce, mluvní dovednosti, přemýšlení

Místo: les

Čas: 20 minut a více na seznámení

Pomůcky: provázek, nůžky

Aktivita:

Děti si samy rozhodnou, jestli chtějí všichni společně vytvořit jednu postavu nebo jestli budou pracovat v jiném počtu. Necháme na jejich uvážení, zda chtějí postavu vytvořit jen ve 2D na zemi, či stojící ve 3D. Vyzveme děti, aby přemýšlely o charakteru své postavy. Použití provázku necháme na jejich uvážení. Po dotvoření lesních postav si je postupně představíme, pokud jim děti dají jméno.

2.4 Programy na zimní procházku

„Obrázky ve sněhu“

Motivace: „*Dá se malovat ve sněhu? Čím? Má sníh nějakou barvu? A co když my si sníh obarvíme? To už by šlo?*“

Cíl: spolupráce, motorika, kreativita, fantazie, rozvoj vnímání

Místo: kdekoliv kde je sníh

Čas: 15 minut a více

Pomůcky: obarvená voda potravinářským barvivem v pet lahvích, kterými budou děti moct stříkat barvu ven, nebo rozprašovače

Aktivita:

Necháme děti vybrat místo, kde chtějí tvořit. Mohou se rozdělit do skupin či dvojic. Poté se společně ve skupině domluví na motivu, který budou malovat. Předáme jim namíchané barvy v rozprašovačích, a necháme je volně tvořit. Je na nich, jestli se bude jednat jen o obrázek ve sněhu nebo jestli ze sněhu něco postaví, a to poté nastříkají barvami. Na závěr se postupně v celé skupině obejdeme výtvary a necháme děti vysvětlit, co zobrazily. Můžeme také pozorovat, co barvy se sněhem udělaly, jestli se změnila konzistence, či jestli sníh voní apod.

„Ledové kresby“

Motivace: „*Podívejte na ty zamrzlé kaluže. Vypadá to, jako by mráz tvořil své obrazy. Co vám tvary připomínají? Zamrzlé vločky? Obraz nějakého malíře? Dá se malovat ledem? Ano led je jen voda, i tak má své kouzlo. Uděláme si pokus. Co vy na to?*“

Cíl: poznávání přírodních zákonitostí, rozvoj fantazie, motoriky

Místo: kdekoliv, vhodné v době mrazu

Čas: 15 minut

Pomůcky: víčka (od zavařovacích sklenic či kávy), materiál nalezený pod sněhem, inkoust (různé barvy), termosku s teplou vodou

Aktivita:

Rozdáme dětem víčka od zavařovacích sklenic. Dáme jim krátký rozhod a necháme je hledat pod sněhem různé přírodniny. Poté zkusíme rozpustit sníh pomocí malého množství teplé vody. A rozpuštěný sníh nalijeme do připravených víček s přírodninami a necháme děti do víčka zakápnout inkoustovou barvy. Všechna víčka uložíme na tajné místo v lese, necháme je přes noc zamrznout a druhý den se jdeme podívat na výsledek. Výtvary z víček zkusíme vyklepnout a povídáme si, co se nám povedlo, a co v našich obrázcích vidíme.

„Ledové ozdoby“

Motivace: *„Všimněte si, že led je na některých místech hodně silný. Mohly bychom led použít jako ozdobu? Třeba kdybychom z nich zkusili udělat závěs jako u zvonkohry, tak by cinkal. Jaký zvuk vydává led? Co vlastně o ledu víme? Nezkusíme z kousků ledu něco vytvořit? Pak výrobek můžeme nechat jako ozdobu obyvatelům lesa.“*

Cíl: hmat, sluch, čich, tvořivost, fantazie, pochopení přírodních zákonitostí

Místo: kdekoliv, kde jsou zamrzlé kaluže

Čas: 15 minut

Pomůcky: provázky (mohou být i barevné), co nalezneme

Aktivita:

Rozbijeme několik kaluží. Úkolem dětí je z rozbitých kousků ledu vytvořit pomocí barevných provázků ozdobné závěsy. Mohou zapojit také vše co najdou kolem sebe a bude možné to přivázat. Mohou vytvořit již zmíněnou zvonkohru, nebo jen jednotlivé kousky omotat provázky a zavěsit na stromy. Druhý den se vydáme podívat, jestli naše výroba stále drží.

„Sněhové stavitelství“

Motivace: *„Stavěli jste někdy s rodiči doma bunkr ze sněhu? Sněhuláka či jinou postavu? Šlo vám to? Nemohli byste mi předvést, jak vám to jde? Nezapomeňte, že být architekt nebo sochař není jednoduché. Výtvary musí držet, aby se jimi mohli kochat i další lidé.“*

Cíl: spolupráce, motorika, hmat, představivost, tvořivost

Místo: kdekoliv, kde je dost sněhu

Čas: 20 minut a více

Pomůcky: sníh a vše co nalezneme k ozdobení

Aktivita:

Děti rozdělíme na dvě skupiny, aby každý mohl na stavbě pracovat. Musí se ve skupině domluvit, co je jejich záměr a jak má výtvar vypadat. Po uplynutí času společně obdivujeme hotová díla, povídáme si, co se nám na nápadu druhé skupiny líbí, k čemu bude sloužit, co na stavbě obdivujeme.

Obr. 24 (zdroj vlastní)

Obr. 25 (zdroj vlastní, „Obýván“)

„Barevná válka“

Motivace: „Už jsme si jednou hráli s barvami ve sněhu, ale co vás nejvíc baví dělat se sněhem? Já si to myslela, že koulovaná je největší legrace. Co kdybychom obarvili sněhové koule a pak se s jimi koulovali. Anebo z nich zkusili poskládat postavu kamaráda?“

Cíl: spolupráce, hmat, motorika, tvořivost

Čas: 15 minut a více

Pomůcky: rozprašovače s barvami

Aktivita:

Po rozdělení dětí do dvou až tří týmů je necháme volně tvořit sněhové kuličky, využívat připravené barvy, vybrat si prostor. Prvním úkolem bude z obarvených koulí vytvořit kamarády z týmu. Dáme jim na to určitý časový limit. Po uplynutí času a zhodnocení výtvorů, můžeme vyhlásit barevnou válku a odstartovat „koulovačku“.

Rizika: Určit dětem na začátku jasná pravidla –např. neházet sněh do obličeje.

3. Charakteristika škol na zkoušku programu

Ve výzkumné části se zabývám kazuistikou a zkoumám, jestli učitelé/ky mají dvě hodiny venku naplněné a jak je využívají? Jestli učitelky mají procházky venku tematicky laděné nebo navazují na školní vzdělávací program? Vycházejí pobyty venku z potřeb dětí? Rozvíjejí všechny smysly a nechají je rozvíjet fantazii nebo jim říkají přesně co mají dělat? Co je náplní jejich vycházek?

Jsem vedoucí dětské skupiny sídlící v areálu školek. Naše děti jsou ve věku od 1 do 3 let a ven chodíme za skoro každého počasí, kdežto z protější školky vídám, že chodí více méně pouze jedna třída. Tuto třídu jsem si vybrala pro testování svého programu s environmentální a výtvarnou výchovou. Vzhledem k tomu, že v budově naproti nám jsou ve státní škole 3 třídy, program jsem nabídla všem třídám. Přijala jen ta jedna, která s dětmi ven chodí. Na začátku jsem se zaměřila na otázky z výzkumu, jak tráví čas venku, a na konci, jak se práce venku líbila, jestli jim program venku byl příjemný.

Mateřská škola Kytička je jedno z pěti odloučených pracovišť Mateřské školy Klíček v Novém Boru. Škola má již zmíněné 3 třídy, do kterých dochází 104 dětí ve věku od 2,5 roku do 7 let. Z těchto tří tříd mou nabídku přijala jen jedna třída nazývaná „Zvoneček“. Připravila jsem pro ně environmentálně výtvarné program, přizpůsobený na místní podmínky.

Vybrala jsem si proto ještě jednu mateřskou školu, tentokrát soukromou. Tato mateřská škola s názvem „U bílého králíka“ je odloučeným pracovištěm Liberecké mateřské školy. Využívá prvky montessori pedagogiky, ale i waldorfských metod a výuky. Škola má jednu třídu s 15 dětmi ve věku od 3 let do 6 let. Tudíž úplně jiné podmínky pro práci a rozvoj jejich dětí oproti novoborské škole.

4. Environmentální program s výtvarnou tematikou pro MŠ „Hledání ztraceného plátna“

Program „Hledání ztraceného plátna“ je rozdělen do čtyř na sebe navazujících aktivit. První tři stanoviště jsou zaměřené na seznámení s jednotlivými malířskými styly a jejich představiteli. Po seznámení s malířským směrem děti čeká aktivita propojená s místem a výtvarným obdobím. Plánované časové rozmezí je 15 minut na aktivitu. Závěrečnou aktivitou je hledání ztracených pláten. Jako ztracená plátna nám poslouží 3 obrázky malířů, o kterých si na stanovištích budeme povídat.

Úvodní motivace: *„Víte, kdo je umělec? Co myslíte, že umělci dělají? A víte, že k umění není třeba jen barva a štětec? Co kdybychom na chvíli takovými umělci staly? Mám tu tři představitele – malíře, každý maloval trochu jinak a v jiném období. Na konci našich uměleckých výtvorů se pokusíme najít obrazy těchto malířů. Během aktivit, které vás nyní čekají si o jednotlivých umělcích něco řekneme, abychom se o nich něco dozvěděli, než půjdeme jejich díla hledat. Zapojíme dnes svoje smysly, fantazii, představivost a spolupráci. Můžeme jít na to?“*

Použité malířské styly:

Malířský styl jedna: Impresionismus - aktivita „**Barvy malířské palety**“

Malířský styl dva: Secese - aktivita „**Příroda jako múza**“

Malířský styl tři: Expresionismus - aktivita „**Svoboda v přírodě**“

Aktivita první „Barvy malířské palety“ (impresionismus)

Motivace: *„Víte, jak jdou po sobě barvy duhy? Jaké všechny barvy má duha? Myslíte, že by se hodili našemu malíři na malování? Na obrázku je dílo malíře, který se jmenoval Antonín Slavíček. Tento umělec tvořil v období nazvaném Impresionismus. Impresionisté se často nechali motivovat barvami a přírodou. To si pak prohlédneme v knize, kterou pro vás mám připravenou. Na tomto obrázku je paní, která vypadá jako by stála na této naší pěšince, vidíte? Jako by s námi byla tady v lese... Pojdme zkusit najít všechny barvy – můžete sbírat květiny, klacíky, šišky a vše co tady na tom prostoru objevíte. Vše budeme nosit na tento připravený papír a pak společnými silami vytvoříte obrázek, jako tento pan malíř? Zkusíme to? Tak máte rozchod a já vás potom opět svolám zpět...“*

Pomůcky: recyklovaný balící papír, fotografie Antonína Slavíčka, obrázek „Ve Veltruské zahradě“, kniha o impresionismu (v našem případě použita kniha od Ingo F Walthers - Impresionismus, Slovart – Taschen, 2008, ISBN 978-80-7391-012-9, Jon Kear – Impresionisté: muzeum v knize, Computer Press, 2009, ISBN 978-80-2512-072-9), vše, co najdeme na daném místě

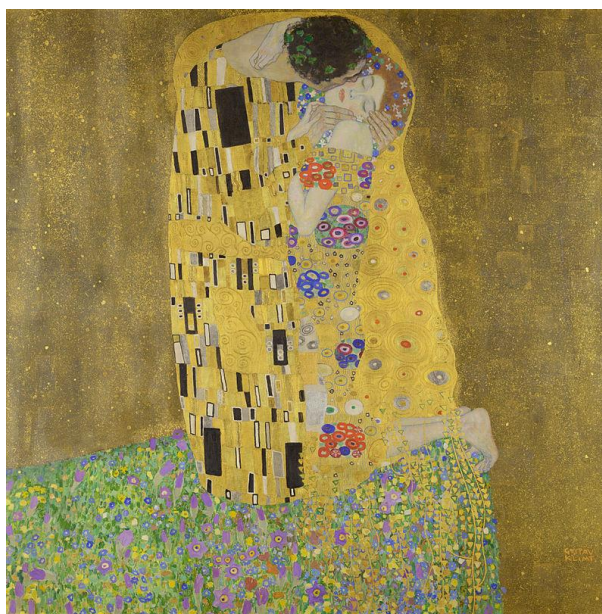
Aktivita druhá „Příroda jako múza“ (secese)

Motivace: „Mám tady připravené tři obrázky z období zvané Secese. Co mají společného? Co se vám na nich líbí? Který je podle vás nejhezčí? Tyto dva obrazy jsou od českých představitelů – jeden se jmenoval Alfons Mucha a druhý Max Švabinský. Tento poslední je od rakouského malíře Gustava Klimta. Který se vám líbí nejvíce? V secesi umělci rádi využívali do svých děl různé ornamenty, neobvyklé barevné odstíny a plynulé vlnky a křivky. Vybrala jsem obrázky, na nich naši malíři zobrazili ženy. Pojdme z toho, co jsme již nasbíraly zkusit vytvořit portrét ženy, jako malovali tvůrci našich obrázků.“

Pomůcky: obrázky děl Alfonse Mucha (v našem případě „Scenie“), Maxe Švabinského (v našem případě „Slynutí duší“) a Gustava Klimta (v našem případě „Polibek“), původní práce

obr. 26 (zdroj web, „Scenia“)

obr. 27 (zdroj web, „Polibek“)

obr. 28 (zdroj web, „Slynutí duší“)

Aktivita třetí „Svoboda v přírodě“ (expresionismus)

Motivace: *„Poslední z umělců a uměleckých směrů, které vám dnes tady představím je Bohumil Kubišta, který tvořil v období expresionismu. Mám tady jeho knížku. Podívejte, takto namaloval sám sebe (pozn. úvodní obrázek) Jak na vás působí? Ukážu vám některé jeho obrazy. Také tento malíř a další umělci v tomto období se nechávali inspirovat přírodou. Prohlédneme si spolu, co všechno kreslil a můžete mi říkat, co na obrázcích vidíte.“*

Pomůcky: kniha s tvorbou Bohumila Kubišty (v našem případě použita kniha od Mahuleny Nešlerové – Bohumil Kubišta: Monografie s ukázkami z výtvarného díla, Praha: Odeon, 1984)

Aktivita závěrečná „Hledání ztraceného plátna“ - hledání plátna a následná vlastní reprodukce.

Motivace: *„Tak a nyní jste se seznámily se všemi našimi ztracenými umělci. Je zde ztracený obraz z doby impresionismu, secese i expresionismu. Rozdělím vás do týmů podle barvy, kterou budete hledat tady v té části. Tam jsou určitě někde ztracené. Až své plátno najdete, rychle za mnou přiběhněte s celým týmem, já vám řeknu, co vás čeká dál.“*

„Už jste našli? Nyní se podíváme, co je v obálce...plátno (látková taška), a rozstříhaný obrázek. Tak to je jasné, musíte obrázek složit...Co jste zjistili? Že vám chybí jeden kousek? Tak teď to asi bude nejtěžší...v týmech ve kterých jste našli své ztracené plátno zkusíte obrázek překreslit i s chybějícím kouskem na látkovou tašku, která byla s obrázkem v obálce.“

Půjde to? Tady máte barvy, štětce a houbičky a zkuste co nejpodobněji obraz překreslit. Je to vaše, můžete začít.

Pomůcky: připravené nastříhané reprodukce malířů, obálky, barevný krepák na rozlišení obálek, barvy, štětce, houbičky, látkové tašky

V našem případě je v obálce obraz od Antonína Slavíčka – „Na Okořském potoce“, Gustava Klimta – „Květinová zahrada“ a Bohumila Kubišty – „Promenáda v Riegerových sadech“. Jsou nastříhané na díly, uloženy v obálce, společně s látkovou taškou, na kterou budou obraz překreslovat. Každému obrazu chybí jeden dílek. Děti mají za úkol poslední dílek dokreslit dle toho, co si myslí, že tam je. Poslední dílek je dětem ukázán na závěr.

obr. 29 (zdroj web, Antonín Slavíček – „Na Okořském potoce“)

obr. 30(zdroj web, Bohumil Kubišta – „Promenáda v Riegerových sadech“)

obr. 31 (zdroj web, Gustav Klimt – „Květinová zahrada“)

5. Evaluace programů

5.1. Mateřská škola Kytíčka Nový Bor, třída „Zvoneček“

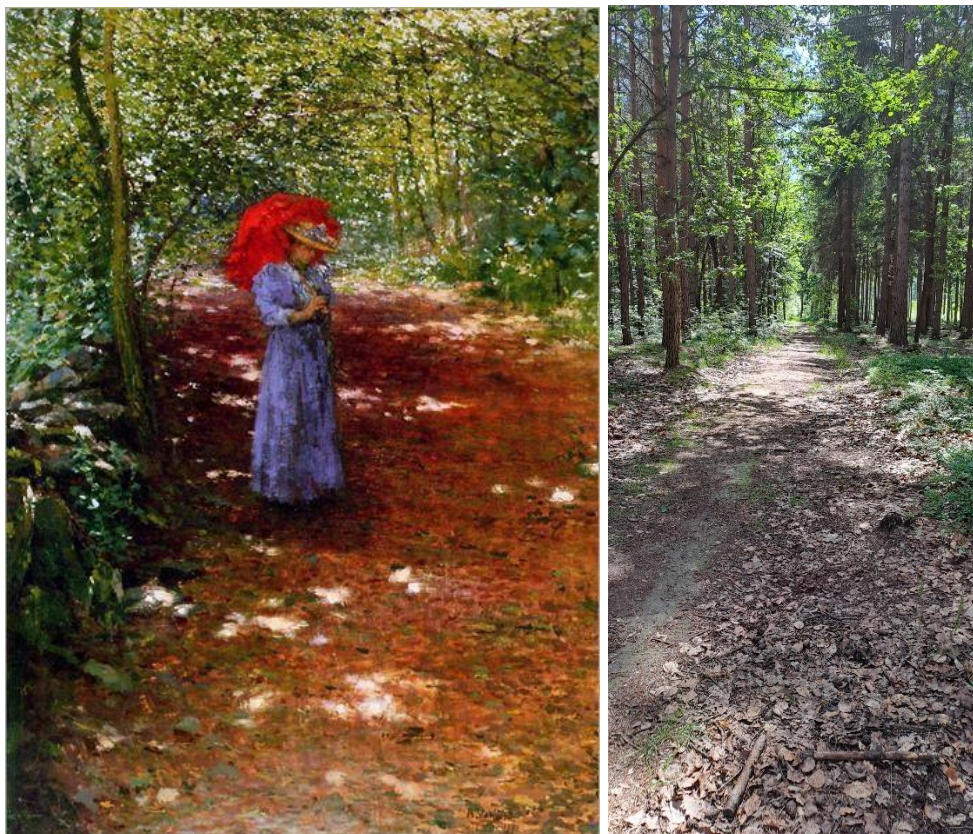
(dále jen „třída první“)

Počet dětí: 17

Věk: 3 až 7 let

Aktivita první:

Po úvodním slovu se děti nadšeně rozeběhly k prvnímu stanovišti. Průběžně jsem se děti ptala na připravené otázky. Při seznamování se slovem „impresionismus“, byly napřed zaskočení, že je to těžké slovo. Dohodli jsme se, že si ho nemusí pamatovat. Z obrazu Antonína Slavíčka byly děti unešené, už jen proto, že obraz opravdu vypadá, jako by byl nakreslen na cestě, na které jsme v tu chvíli stáli.

obr. 32 (Zdroj web, Antonín Slavíček – „Procházka ve Veltruském parku“),

obr. 33 (zdroj vlastní)

Zadání první fáze úkolu: nasbírání přírodnin v barvách, které vyjmenovaly a viděli na obrázku.

Po zadání úkolu se rozprchly po předem určeném prostoru. Očekávala jsem zklamání, že nebudou moci najít všechny barvy na připravený papír, jak bylo v úkolu zadáno. V okolí moc květin nekvetlo. Dětem to ovšem nevadilo, v ničem nepřekáželo a nadšení neopadalo. Neustále se mě chodily ptát a přesvědčovat, že to našli mohou použít. Nepovolila jsem jen odpadky. Na sběr měli cca 10 minut. Poté jsem je svolala k místu, kam přinášely všechny nálezy.

Druhá fáze úkolu: Tvorba vlastního obrazu z nasbíraných přírodnin.

Prohlédli jsme si, co našli, a které barvy jim chybí. Poté jsem jim předala informaci, že z nasbíraného budou tvořit vlastní obraz. Když jsem oznámila, že budou muset spolupracovat jako tým a na zobrazovaném se musí shodnout všichni, paní učitelce zatrnulo, že si není jistá, zda to bude možné. Prozradila, že její třída má mnoho dominantních osobností, a že je sama zvědavá, jak to dopadne (viz rozhovor v příloze). Dopadlo to velmi dobře, co budou na papíře vytvářet se dohodli rychleji, než jsem čekala. Během aktivity se dvě nejmenší děti začaly odpojovat. Zapojily se zpět tím, že začaly nosit další věci na tvorbu.

Zakončení úkolu: zhodnocení práce

Po dalších 10 minutách jsem aktivitu musela ukončit, za prvé abychom stihly další aktivity. Také proto, že děti postupně začaly odbíhat pro další a další materiál, který původně nasbíraný neměly a tím pádem aktivita začala ztrácet původní záměr.

Zhodnotila jsem, že pro aktivitu je potřeba více času a jasné ohraničení nebo určení pravidel. Děti zhodnotily, že aktivita je bavila, a příště by vymyslely jiný motiv obrazu. A zase trochu jinak. Aktivita jim nepřišla těžká, a byla slovem jednoho chlapce poučná. Na obrazech dalších impresionistů v představované knize se jim líbily barvy, které umělci používali.

Na škále od nuly do deseti bodů aktivita získala od dětí 9. Důvodem uvedly dvě děti, že další může být lepší.

obr. 34 (zdroj vlastní, seznámení s obrazem)

Obr. 35 (zdroj vlastní, pracovní prostor)

obr. 36 (vlastní zdroj, hledání barev),

obr. 37 (vlastní zdroj, nasbíraný materiál)

obr. 38 (vlastní zdroj, vnik)

obr. 39 (vlastní zdroj, výsledek „Strom s nebesy“)

Aktivita druhá

Seznámení s představiteli secese děti zaujmul docela rychle, na otázky reagovaly a předháněly se v odpovědích. K představení secese jsem využila reprodukce od Gustava Klimta, Alfonse Muchy a Maxe Švabinského. Obrázky měly podobné téma. Děti zkoumaly obrázky velice pečlivě a do detailů. K aktivitě samotné jsme se nedopracovali, protože nás paní učitelka upozornila, že jsme začali pozdě a nemáme moc času (viz rozhovor s dětmi v příloze). Úkolem mělo být z nasbíraného a vytvořeného obrazu vytvořit portrét ženy ve stylu secese.

Aktivita třetí

Poslední aktivita byla pouze seznámení s obdobím expresionismu. Protože jsem chtěla děti seznámit především s českými představiteli uměleckých směrů, vybrala jsem v knihovně knihu o Bohumilovi Kubišovi. Reakce byly různé, někomu se autoportrét Kubišy líbil, někteří dokonce říkali, že je strašidelný a smutný. Při prohlížení knihy děti často tipovaly názvy obrazů, nebo co jim připomínal, co v něm vidí. I přesto, že aktivita nebyla tvůrčí,

jevila se mi jako přínosná. Především proto, že děti vyjadřovaly pocity, které z obrazů měly. Před poslední závěrečnou aktivitou, jsem se dětí zeptala, který z představených malířů se jim líbil úplně nejvíc. Jestli si nějaký obraz pamatují a proč. Nejvíce se jim líbil Antonín Slavíček a Gustav Klimt, důvodem byla barevnost a příjemný pocit z obrazů.

Obr. 40 (zdroj vlastní)

Aktivita závěrečná

S dětmi jsem utvořila kruh, v tomto kruhu jsem je rozdělila na skupinky, aby spolupracovaly také s někým jiným, než je pro ně obvyklé. První reakcí bylo zaskočení, hned se objevily protesty, „já chtěl být s ním“. Když jsem řekla, že to vůbec nevádí, že to ve výsledku bude společná práce, byl můj argument přijat. Popsala sem jim, co je čeká, že to není závod, že nemusí běžet a nechala je po týmech rozejít v oblasti, kterou jsem jim ukázala. První skupina s nálezem na sebe nenechala dlouho čekat. Předala jsem jí instrukce, co si s nalezenou obálkou počít. Chvilku jim trvalo, než přišli na to, proč jim obrázek nejde složit. Po zjištění, že jim jeden dílek chybí, a instrukci o další činnosti, nabrala aktivita rychlost. Děti se do práce vrhly s nadšením, největší radost jim udělaly připravené barvy a možnost je použít. Každá skupina pojala práci po svém. Jedna dlouho rozvrhovala, jak obraz na plátno přenést, druhá začala bez přemýšlení a třetí se neřídila podle obrázku, ale dle toho, co v něm vidí. Po

15 minutách jsme byli upozorněni na potřebu vrátit se do školky. Jedna skupina nestihla své dílo dotvořit.

Tato aktivita měla u dětí největší úspěch. Dle mého názoru splnila, co jsem od ní očekávala. Děti spolupracovaly úplně všechny, všechny byly zapojené, nikdo nestál bokem. Spolupráce v malých skupinkách byla ve výborné kooperaci, komunikovali, kdo co udělá, kdo má vzít jakou barvu, čím má kdo tvořit. Jedinou nevýhodou byl tedy nedostatek času.

Zhodnocení celého programu: Více času na jednotlivé aktivity. 15 minut stačilo jen na seznámení s expresionismem. Závěr programu měl největší úspěch, protože malování v lese bylo pro děti novinkou, kterou ještě nezažily. Všichni si zapamatovali, čím obraz reprodukovali.

obr. 41, 42 (vlastní zdroj, skládání)

obr. 43, 44, 45, 46, 47 (Vlastní zdroj)

Obr 48 (vlastní zdroj)

Obr. 49 (zdroj vlastní, závěrečná fotka před odevzdáním dětem)

Obr. 50 (zdroj vlastní, u dětí ve třídě)

5.2. Mateřská škola U bílého králíka Žizníkovo u České Lípy

(dále jen „třída druhá“)

Počet dětí: 5

Věk: 4–6 let

Aktivita první

Dětí bylo méně, než jsem čekala.

Děti se i přesto těšily na změnu programu. Jeden chlapec tedy předem přiznal, že neví, jestli to zvládne, že to nejspíš neumí (viz rozhovory s dětmi). Poté co jsem ho uklidnila, že je vše v pořádku, že umělcem i přesto je, tak se pustil do práce. Seznámení s impresionismem proběhlo mnohem klidněji než v předchozí třídě. Chvilu jsem se obávala, jestli děti nenudím. Do práce se pustili s radostí a na připravený papír poctivě nosili vše co našli. Po 10 minutách jsem je svolala zpět. Prošli jsme nalezené barvy, zda máme všechny. Oproti předchozí třídě měla tato třída výhodu blízkého pole, kde kvetlo mnoho květin. Po zadání úkolu se akce zhostila dívka v předškolním věku, její návrh motivu byl rychle přijat a všichni začali tvořit navrženou „Vázu plnou květin“, kterou doplnili „ozdobnou lampou“. Na závěr jsme si povídali nad knížkami impresionismu, které jsem přivezla. Opět děti zaujala barevnost některých obrazů.

Vzhledem k malému počtu měli práci rychle hotovou a v časovém limitu. Děti zhodnotily, že jsou se svou prací spokojeni, a že je aktivita bavila.

obr 51 (zdroj vlastní)

obr. 52 (zdroj vlastní, plnění úkolu- máme všechny barvy?)

obr. 53 (vlastní zdroj, „Váza plná květin s lampou“)

Aktivita druhá

Seznámení pětice s představiteli secese proběhlo poklidně. Nejmladšího člena skupiny neoslovilo vyprávění, ale zkoumání detailů na obrázku. Co všechno na něm je a co obrazu dle jeho chybí. Holčičkám se nejvíce líbil Gustav Klimt, chlapci mi odpověděli, že dávají přednost autům. Přešli jsme tedy k aktivitě. Když jsem jim řekla, co je jejich úkolem, opět se všichni spojili. Tentokrát nikoho z dětí nenapadlo nosit další přírodniny, využily opravdu jen to, co původně nasbíraly. Obraz „Paní s mikrofonem“, jak ho sami nazvali, měli do 8 minut hotový. I v této aktivitě stihli plánovaný časový limit 15 minut. Obraz jim udělal velkou radost, neustále si prohlíželi, jestli mají všechny detaily a měli obavu, aby jim ho nikdo nezničil, když je v lese.

Zhodnotila jsem, že jsou opravdu sehraný tým, a aktivity je baví. Při závěrečném rozhovoru s paní učitelkou jsem se dozvěděla, že tyto děti spolu běžně nekomunikují ani nepracují (viz rozhovor s učitelkami).

Obr. 54 (zdroj vlastní, „Paní s mikrofonem“)

Aktivita třetí

Překvapilo mě, že děti začaly naléhat, jaká bude další aktivita. Když jsem začala práci s knihou a díly Bohumila Kubišty, postřehla sem drobné zklamání, že k němu není aktivita. I přesto spolupracovali po celou dobu. Skupince dětí se pan Kubišta oproti předchozí třídě zamlouval více. Zajímali se i o ostatní obrazy v knize. U některých přemýšleli, co na obrazu je. Když jsem jim prozradila název, ihned přišel „aha efekt“, že už to vidí.

Na tuto aktivitu jsme celých 15 minut nevyužili, jednalo se přibližně o cca 10 minut. I v tomto případě jsem zhodnotila, že to malým počtem skupiny.

obr. 55, 56 (vlastní zdroj, práce s knihou)

Závěrečná aktivita

U hledání pláten jsem improvizovala, nebylo možné takto malou skupinu rozdělit na tři skupiny. Poslala jsem je hledat jako tým. Přesto se sami rozhodli, že kdo nalezne některé z pláten, zůstane u mě, aby měli i ostatní možnost některé plátno najít. Po nalezení všech pláten se samovolně rozdělili do tří skupin na dvě dvojice a jednoho samostatného tvůrce. Při skládání dlouho hledali chybu, proč jim obrázek nejde složit. Ale přišli na to všichni. Poté jsem jim řekla, k čemu jsou ty připravené barvy, které je celou dobu tak lákaly. Nadšení

mě mile překvapilo. U práce vydrželi více jak 20 minut. První to vzdala nejmladší dvojice, což jsem očekávala. Dvojice děvčat práci dovedla do úplného závěru, dokud nebyly spokojené se svým výtvořem.

Závěrečná aktivita i tyto děti bavila nejvíce. Jejich pobyt venku takovou strukturu nevyužívá (viz rozhovory s učitelkami). Z celého programu je nejvíce bavilo přímé tvoření, a to u každé aktivity. Tato pětice si nezapamatovala jména představitelů ani uměleckých směrů. Přesto jsem si i já, i děti nesly příjemný pocit, že se dopoledne v lese povedlo.

obr. 57, 58, 59 (vlastní zdroj, malování pláten)

obr. 60, 61 (vlastní zdroj, malování pláten)

6. Závěr

Diplomová práce byla zaměřena na pobyt venku v době procházek mimo areál mateřské školy (les, louka, pole). Jejím cílem je rozvoj smyslů, senzitivity, estetického citění, kooperace s ostatními a potěšení ze stráveného času v přírodě.

Při vzniku krátkých aktivit na procházku jsem využila vlastních zkušeností a nápadů, jak procházky inovovat, obohatit a zpříjemnit propojením environmentální a výtvarné výchovy. Implementace environmentálních programů do výtvarných činností je dle mého názoru nejpřirozenějším způsobem, jak dětem předat informace o přírodních dějích i umění.

Všechny aktivity jsou časově nenáročné, pro preprimární věk z hlediska udržení pozornosti vyrovnané a zvládnutelné. Některé aktivity jsem zkoušela použít u dětí mladšího věku (2-3 roky), tudíž zaujetí mohu potvrdit již v tomto věku. Do aktivit nebyly nucené a proběhly dle toho, v jakém byly naladění.

Při ověřování programu jsem pedagogy nabádala, aby napřed nechaly děti tvořit samotně, než jim do práce či domlouvání na společné práci zasáhnou. Aby si zkusily vlastní rozhodnutí. Také jsem zjistila, že každá škola má náplň pobytu venku zcela jinou. Záleží také na specifickém zaměření školy, na školním vzdělávacím programu, a nejvíce na učitelkách a jejich přístupu (k programu, práci i dětem). Pozitivně vnímám, že mé nadšení bylo přijato od učitelek i dětí a nechali se aktivitami programu strhnout.

Zjistila jsem, že aktivity jsou pro zpestření procházky použitelné a ráda bych je tímto věnovala pedagogům jako inspiraci na zpříjemnění jejich pobytu v lese či kdekoli jinde mimo areál školy. Potěšilo by mě, kdyby navržené aktivity využili také pedagogové volného času při plánování táborů, či pedagogové na prvním stupni základní školy.

7. Použité zdroje

BABYRÁDOVÁ STEHLÍKOVÁ, Hana. *Výtvarný projev dítěte předškolního věku v jednadvacátém století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN: 987-80-244-3818-4.

COGNET, Georges. *Dětská kresba jako diagnostický nástroj*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0499-2.

ČINČERA, Jan. *Environmentální výchova: od cílů k prostředkům*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-147-8.

DANIŠ, Petr. *Děti venku v přírodě: ohrožený druh?* Praha, 2016: Ministerstvo životního prostředí. ISBN 978-80-7212-610-1.

DAVIDO, Roseline. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-449-4.

FILINGEROVÁ, Kateřina. *Celoroční program environmentální výchovy v učební přírodní zahradě v mateřské škole*. Ústí nad Labem, 2019. Bakalářská práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Roman Kroufek, Ph.D.

GARDOŠOVÁ, Juliana, DUJKOVÁ, Lenka. *Vzdělávací program Začít spolu: metodický průvodce pro předškolní vzdělávání*. Praha: Portál, 2013. ISBN 80-7178-815-5.

HAZUKOVÁ, Helena. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání I*. Praha: Raabe, 2011. ISBN 978-80-87553-30-5.

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Didaktické přístupy k přírodovědnému vzdělávání předškolních dětí a mladších žáků*. Univerzita Karlova v Praze, 2019. ISBN 987-80-7603-051-0.

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2010. ISBN 978-80-86307-95-4.

KURCHNER, Jiří. *Psychologie prožitku a dobrodružství pro pedagogiku a psychoterapii*. Brno: Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2562-5.

KREJČOVÁ, Věra, KARGEROVÁ, Jana, SYSLOVÁ, Zora. *Individualizace v mateřské škole*. Praha: Portál 2015. ISBN 978-80-262-0812-9.

LÉBLOVÁ, Eliška). *Environmentální výchova v mateřské škole*. Praha: Portál, 2016. ISBN 987-80-262-1149-5.

- MÁCHAL, Aleš. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. Brno: Rezekvítek, 2000. ISBN 80-902954-0-1
- MIŠURCOVÁ, Věra, SEVEROVÁ, Marie. *Děti, hry a umění*. Praha: nakladatelství ISV, 1997. ISBN 80-85866-18-8.
- NÁDVORNÍKOVÁ, Hana a kol. *Rozvíjíme vnímání a tvořivost dětí*. Praha: nakladatelství Josef Raabe s.r.o., 2014 . ISBN 978-80-7496-163-2.
- NAAEE (North American Association for Environmental Education). *Early Childhood Environmental Education Programs: Guidelines for Excellence*. Washinton: NAAEE, 2016. ISBN 978-1-884008-23-8.
- PLEVOVÁ, Irena, PUGNEROVÁ, Michaela. *Dětský výtvarný projev*. V pedagogické praxi. Praha: Grada publishing, 2022. ISBN 987-80-271-0218-1.
- POLÁKOVÁ, Petra. *Jak rozvíjet pohyb, emoce a smysly*. Praha: Grada publishing, 2019. ISBN 978-80-271-0760-5.
- ROCHOVSKÁ, Ivana, KRUPOVÁ, Dagmar. *Umělci v mateřské škole*. Praha Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1120-4.
- SLAVÍKOVÁ, Vladimíra, SLAVÍK, Jan, HAZUKOVÁ, Helena. *Výtvarné čarování: artefiletika pro předškoláky a mladší školáky*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2000. ISBN 80-7290-016-1.
- SLAVÍKOVÁ, Vladimíra, SLAVÍK, Jan, ELIÁŠOVÁ, Sylva. *Dívej se, tvoř a povídej! : artefiletika pro předškoláky a mladší školáky*. Praha: Portál, 2007. ISBN 987-80-7367-322-2.
- SLAVÍK, Jan, LUKAVSKÝ, Jindřich, LAJDOVÁ, Andrea. *Princip imaginace v didaktické znalosti obsahu (na empiricko-výzkumném příkladu)*. In: JANÍK, Tomáš et al. Metodologické problémy výzkumu didaktických znalostí obsahu. Brno: Paido, 2008. ISBN 978-80-7315-165-2.
- STANDLEROVÁ, Hana a kol. *Uměním tě proměním*. Brno: Masarykova univerzita, 2020. ISBN 978-80-210-9745-2.
- SVOBODOVÁ, Eva a kol.. *Vzdělávání v mateřské škole. Školní a třídní vzdělávací program*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-774-9.

UŽDIL, Jaromír, HRON, Josef. *Metodika výtvarné výchovy na národní škole*. Praha: státní pedagogické nakladatelství, 1961.

UŽDIL, Jaromír, RAZÁKOVÁ, Dagmar. *Metodika výtvarné výchovy v mateřské škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968.

VOŠÁHLÍKOVÁ, Tereza. *Role předškolního vzdělávání ve výchově k udržitelnosti. Zahraniční zkušenosti z lesních mateřských škol a možnosti jejich vzniku v ČR. Člověk + příroda = udržitelnost? Texty o proměně vztahů lidí k přírodě, environmentální výchově a udržitelnosti*. Praha: Zelený kruh, 2009. ISBN 987-80-903968-5-2.

Online zdroje

BROUKALOVÁ, Lenka, NOVÁK, Miroslav (2012)[online]. *Cíle a indikátory pro environmentální vzdělávání, výchovu a osvětu v České republice*. Envigogika, 2012. [cit. 2024-04-17] Dostupné z: <https://envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/66>

DE BORD, Karen [online] *Making the most of outdoor time with preschool children* [citováno 2024-03-05] Digital public library of Amerika, 2003. Dostupné z: <https://dp.la/item/dc0e2eb343013148c88b3553986a1358>

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina, KAPUCIÁNOVÁ, Magdalena.[online]. *Environmentální výchova v předškolním vzdělávání – hledání optimální podoby*. Envigogika 2012 [citováno 2024-04-17]

Dostupné z <https://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/71>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDĚŽE A TĚLOVÝCHOVY ČESKÉ REPUBLIKY. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* [PDF] Praha: 2021 [citováno 2024-04-25] Dostupné z <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/opatreni-ministra-zmena-rvppv-2021>

8. Seznam online obrázků:

KLIMT, Gustav. *Květinová zahrada*. Olej na plátně. 110 x 110 cm. 1907. Digitální zástupce dostupný z: <https://artplus.cz/cs/aukcni-zpravodajstvi/1/kvetinova-zahrada-gustava-klimta> [citováno 2024-04-17]

KLIMT, Gustav. *Polibek*. Olej na plátně. 180 x 180 cm. 1907–1908 Digitální zástupce dostupný z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Polibek_\(Klimt\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Polibek_(Klimt))

KUBIŠTA, Bohumil. *Promenáda v Riegrových sadech*. Olej na plátně. 107 x 142 cm. 1907. Místo: Národní galerie Praha. Digitální zástupce dostupný z: https://sbirky.ngprague.cz/dielo/CZE:NG.O_8245 [citováno 2024-04-17]

MUCHA, Alfons. *Scénice*. Barevná litografie. 72,7 x 55,2cm. 1898. Digitální zástupce dostupný z: <https://muchafoundation.org/cz/gallery/themes/theme/ar/object/442> [citováno 2024-04-17]

SLAVÍČEK, Antonín. *Procházka ve Veltruském parku*. Syntonos, karton. 66 x 49,5 cm. 1896. Digitální zástupce z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Anton%C3%ADn_Slav%C3%AD%C4%8Dek#/media/Soubor:Slavicek_prochazka.jpg [citováno 2024-04-17]

SLAVÍČEK, Antonín. *Na Okořském potoce*. Olej, plátno na lepence. 64 x 78,5 cm. 1896–1897. Digitální zástupce dostupný z: <https://aloos.cz/cs/uspech/1335-antonin-slavicek-na-okorskem-potoce> [citováno 2024-04-17]

ŠVABINSKÝ, Max. *Splynutí duší*. Olej, plátno na lepence. 68 x 48 cm. 1869. Místo: Národní galerie Praha. Digitální zástupce z: https://sbirky.ngprague.cz/dielo/CZE:NG.O_3318 [citováno 2024-04-17]

9. Přílohy

9.1 Rozhovory s dětmi

9.1.1. Třída první

Motivace na program:

Já: Ahoj děti, já jsem Kačka a dnes si s vámi budu v tomto lese na chvíli hrát. Mohli bychom se do někoho na chvíli „vtělit“, jako že si představíme, že jsme někdo jiný.

Paní učitelka: jako když jsme si v šatně hrály na ty sochy...

Já: Super, tak to už jste se dostaly k tomu, že určitě víte, kdo je umělec. Kdo by mohl být umělec, kdo si myslíte, že to je?

Děti (postupně vykřikují): Třeba umí malovat... nebo umí malovat zdi...umí dělat keramiku, umí vyrábět...umí sochy, a umí malovat sochy...

Já: Výborně, a já jsem si dnes pro vás připravila, že si na takové umělce malíře zahrajeme, budeme si hrát s fantazií, budeme vymýšlet veselé věci, co nás napadne použijeme. A ještě se na začátek zeptám – myslíte si, že musí umělec malovat jen štětcem?

Děti: Neee...

Já: A čím může ještě kreslit...

Děti: Rukou..., nebo malým štětečkem...pastelkou, fixkou, uchošťourem, houbičkou... voskovkami...

Já: Výborně a myslíte si, že potřebuje barvy?

Děti: Ano potřebuje, třeba oranžovou, modrou, žlutou, černou a zelenou...

Já: A představte si, že jsou umělci, kteří nepotřebují ani štětec. Víte čím tvoří?

Děti: Neee...

Já: tím co najdou v přírodě...

Děti: A jo..., nebo si mohou něco i vyrobit z klacků a dřeva, nebo z listů

Já: No ano, umí vytvářet i z toho, co najdou kolem sebe...třeba jako jste támhle udělali ty vaše vysoké teepee, to už je také umění, vlastně architektura. Posuneme se támhle kousek a

zkusíme si dvě aktivity bez štětců a jednu s barvami a štětci, Tak co, zkusíme si to? Jdeme na to?

Děti: Ano...

Aktivita první

Já: Tak toto je naše pracovní plocha, můžeme si kolem ní stoupnout dokola, abychom na sebe všichni viděli a začneme. Znáte barvy duhy?

Děti: červená, žlutá, zelená, modrá, fialová...

Já: Dobře a víte, jak jdou po sobě?

Chlapec K: červená, oranžová, žlutá, zelená, modrá, fialová

Já: Výborně, je to správně. Teď vám ukážu obrázek, na kterém všechny tyto barvy jsou. Na obrázku je paní. Všimněte si, že to vypadá, jako by byla tady s námi na téhle naší pěšince.

Děti: A jooo.....

Já: Tak tuto paní namaloval tento pán, jmenuje se Antonín Slavíček a maloval v období impresionismu. Těžké slovo že? Měl moc rád barvy, přírodu, malování v přírodě a nechal se jí často inspirovat. Ale tuhle paní nenamaloval zde u nás. Tento obrázek pro nás nyní bude inspirací a pokusíme se najít všechny barvy tady v přírodě. Teď si dáme krátký rozchod v této části (ukazují kolem sebe prostor) a pokusíme se najít všechny barvy, kdo najde jakoukoliv barvu, která se mu líbí, přinese jí sem na tento náš papír. Já vás opět svolám zpět za pár minut. Pak si řekneme, co nás čeká dál. Je úkol všem jasný? Tak můžeme začít.

Po první fázi aktivity:

Já: Tak jaké barvy jsme našli? Koukám zelenou, hnědou v několika odstínech, žlutou, bílou, modrou borůvku, ale nic červeného ani růžového že? Ale barvy máme krásné a toto je naše paleta. Nyní vás čeká velmi těžký úkol, z toho, co jste nasbíraly by měl vzniknout obraz. Co to bude nechám čistě na vás, ale musíte se dohodnout a souhlasit s tím všichni. Kooperace je totiž také důležitá.

Paní učitelka: To bude náročné, máme několik výrazných osobností...

Děti: Co bychom tak mohly z toho udělat? Květinu? Les? Houbu? Uděláme strom...

Na této variantě se shodli, odsunuli nasbírané věci na stranu a začali se dohadovat, co kde bude.

Závěr:

Já: Jak se vám práce spolu líbila? Musím vás pochválit, šlo vám to a zapojily jste se opravdu všichni. Jste spokojeni se svým obrazem? Tady je kniha, ve které je mnoho další umělců tvořících v impresionismu. Co mají společné?

Děti: Jsou barevné... krásné...je tam příroda...jsou veselé...to jsou baletky...malovali i lidi...hlavně holky...stromy a vodu...

Já: Ano přesně, měli moc rádi barvy, přírodu, která je inspirovala. Tak se posuneme dál, aby vše stihly.

Aktivita druhá

Já: Další obrázky, které jsem si pro vás připravila jsou z období secese. Mám tu tři představitele. Dva jsou čeští umělci a jeden z Rakouska. Podívejte se pozorně, co mají všechny ty obrazy společné?

Děti: Jsou tam paní...hodně barev...mají se rádi...jsou tam kytičky...tenhle chci víc zblízka...můžu se ještě podívat?

Já: Výborně, který se vám líbí nejvíce, nebo co se vám líbí na těchto obrázcích?

Děti: Jsou z lásky...ten s nejvíce barvami...všechny jsou krásné, takové hezké, něžné...příjemné....

Já: Aha, myslíte, že tam je zapojená i příroda?

Děti: Ano, jsou tam květiny...a tady je zelená...je to krásné....

(Poznámka: Paní učitelka upozornila, že již máme málo času, že musejí jedno z dětí odevzdat ve čtvrt na 12. Rozhodla jsem se aktivitu vynechat a přešli jsme k třetí aktivitě.)

Závěr:

Já: Tak abychom stihli i ten zbytek, a hlavně to nejdůležitější z dnešního programu, tak vám jednom řeknu, co jste měli nyní dělat. Z toho, co jste před chvílí nasbírali jsme měli vytvořit ženu ve stylu secese jako naši malíři. To stihneme někdy jindy, ano?

Aktivita třetí

Já: Poslední, koho jsem Vám dnes chtěla představit je představitel expresionismu, pan malíř Bohumil Kubišta. Mám tady knihu s jeho tvorbou. Tady vidíte na obálce, jak se sám namaloval. Tomu se říká autoportrét. Jak se Vám líbí?

Děti: Je tmavý...asi je smutný...

Já: Ano uznávám, na to že malíři v tomto období měli rádi výrazné barvy, tento obraz vypadá trochu smutný. Podíváme se do knížky, co vám obrázek připomíná?

Děti: To je batman?...je to strašidelné...to je paní učitelka, když křičíme...tohle je asi námořník...ten se mi nelíbí, je tmavý...co to asi je?...

Já: Koukám, že v obrázcích vidíte úplně něco jiného než já, to je super. Každopádně vám chci ukázat, že i pan Kubišta rád maloval přírodu. Jak se vám líbí? (Poznámka: Obrázky v knize byly často černobílé, tudíž usoudily, že by měly být více barevné).

Děti: To už je lepší...tohle se mi líbí....je to málo barvené...to je zvláštní obrázek....

Závěr:

Já: Již vás nebudu trápit náročnými slovy jako impresionismus, secese či expresionismus. Ráda bych se od vás dozvěděla, který z malířů se vám líbil úplně nejvíc z těch, které jsem vám ukázala. Co se vám na líbilo nejvíc a co vás bavilo.

Děti: Ten pan Slaviček...barevná paní – tahle (Gustav Klimt)....

Závěrečná aktivita

Já: Nyní jsme se seznámily s některými umělci, kteří tvořili v různém uměleckém období. Posuneme se kousek dál, tam na nás čeká závěrečný úkol.

Postavíme se do kroužku, abychom na sebe viděli a já vám řeknu, co vás čeká. Tady kolem nás jsou ztracená tři plátna od umělců, o kterých jsme dnes mluvili. Já vás rozdělím do tří skupin. \Jedna skupina bude hledat žlutou barvu, jedna zelenou a jedna oranžovou. Tak jak jste rozdělení podle barev budete pak spolu pracovat. Můžete se vydat hledat do této části lesa. Kdo najde, doběhne za mnou s celým týmem a já vám řeknu, co budete dělat dál. Jasně? Můžete...

Nyní máte každý tým svou obálku, můžete otevřít...co tam je?

Děti: Plátno!... a skládačka...puzzle...obrázek...ale je na kousky...

Já: Ano a nyní si v týmech najdete místečko, obrázek sestavte...

Co jste zjistili? Jeden dílek vám chybí? Nevadí, na tyhle vaše plátna se pokuste přemalovat celý obrázek, který máte před sebou, i s tím chybějícím kouskem. Schválně jestli se trefíte, do toho, co na něm je. Já vám na konci ukážu, jestli se vám povedlo odhadnout správně, co se na dílku skrývá.

Ukončení a rozloučení

Já: Tak jak se vám dnes venku líbilo?

Děti: Mě jo...super to bylo...já se chvíli bál...mě to bavilo...přijdeš ještě někdy? ...příště zase jo?...

Já: Mohu říct, že jste všichni umělci. Krásná díla jste vytvořili, moc vás chválím za vzájemnou spolupráci a týmovost. Já se s vámi loučím, vás čeká ve školce oběd, vaše díla vám přinesu, až uschnout, souhlasíte? Tak dobrou chuť a ahoj!

9.1.2. Třída druhá

Motivace na program:

Já: „Ahoj já jsem Kačka a dnes si s vámi budu chvíli hrát a tvořit. Baví vás tvořit?

Děti: Mě jo...mě ne, mě baví si hrát na zahradě...

Já: Na zahradě? Dnes si budeme hrát v lese, nevadí? Mě by zajímalo, jestli víte, kdo je umělec...

Děti: Umělec je třeba ten, kdo vyrábí hezké sochy

Já: A co ještě umí...

Děti: Vyrábět domečky...malovat...

Já: Myslíte si, že takový umělec potřebuje štětec? Představte si, že on ten štětec pokaždé nepotřebuje...jak může tvořit?

Děti: Někdy i rukama

Já: A myslíte, že pokaždé potřebuje barvy, aby vytvořil obraz?

Děti: Ne, může tvořit třeba z kytíček, z listů

Já: Skvělé, tak já jsem se vás chtěla zeptat, jestli bychom si to na chvíli dneska nezkusily, být těmi umělci, jdete do toho? Zkusíme to? Já vám řeknu něco o umělcích a pak si zkusíme sami na ně zahrát. Tak nyní vyrazíme do lesa a tam si řekneme, co na nás čeká.

Chlapec: Já nevím, jestli to zvládnou...já to asi neumím....

Já: Není třeba se bát, v každém z nás je umělec a určitě nebudeme dělat nic těžkého, co by si nezvládl. Důležité bude, aby tě to bavilo....

Chlapec: Tak já to zkusím....

Aktivita první

Já: Víte, co by zajímalo? Jestli víte, jaké všechny barvy má duha...

Děti: zelená, fialová a modrá, žlutá, růžová, červená, oranžová

Já: Jak jdou po sobě víte? Je to těžké že?

Děti: Nevíme...

Já: Nevadí, jdou od červené přes oranžovou, žlutou až po modrou a fialovou, ale barvy všechny znáte, a to je důležité. A nyní si představte, že ti umělci milovali barvy a měli moc rádi přírodu. Nechali se inspirovat, to jsou ty nápady, které nás všechny napadají, tou přírodou a využívali její barvy. A my si to zkusíme také. Já vám tady představím jednoho pána, jmenuje se Antonín Slavíček. Byl představitelem impresionismu, je to takové krásné období, ve kterém malovali nádherné obrazy. On třeba namaloval tuto nádhernou paní, podívejte, že vypadá jako by byla s námi v lese...jak kdyby byla tady s námi.

Děti: Ukaž...Ano, je krásná...a má velký nos...je barevný

Já: Má velký nos? Myslím, že má velký deštník...a my si teď zkusíme vytvořit takový obrázek také, ale z přírodnin. Pokusíme se najít všechny barvy co jsou na tomto obrázku. Žlutou, zelenou, modrou, fialovou, bude to asi těžké, tady kousek máme pole a tam bychom mohli nějakou barvu najít. A potom z toho, co nasbíráme zkusíme vytvořit obrázek, takže všechno, co naleznete odnese sem na naše plátno. Na závěr se budete muset dohodnout, co s nasbíraných přírodnin vytvoříte za obraz. Můžeme se do toho pustit.

(Poznámka: tato malá skupina nebyla tak výřečná jako předchozí třída s větším počtem)

Já: Nyní se musíte domluvit, co z této hromádky vytvoříte...

Děti: Já nevím...já myslím, že je to jasné...uděláme vázu plnou květin...

Závěr:

Já: Tak jak se vám pracovalo společně? Vypadalo to, že jste se hned dohodli a obraz máte jako od pravého impresionisty. Je nějaká barva, kterou jste nenašli?

Děti: chybí modrá....

Já: A můžeme najít i modrou?

Děti: Pomněnku a chrpu...

Já: Skvělé. Ještě nějaká barva vám chybí? Myslím, že takto je to dokonalé. Tady se můžete v této knížce podívat, že umělci tvořili stejně barevně jako vy.

Aktivita druhá

Já: Nyní vám představím další umělce. Mám tu pro připravené tři obrazy, dva českých malířů a jeden není Čech, narodil v cizí zemi s názvem Rakousko. Co vidíte? (poznámka, jedná se o stejné jako u první třídy)

Děti: Paní... princeznu... tenhle je hodně barevný... květiny... tyhle se mají rádi...

Já: Dobře, toto období se nazývá secese, i tito umělci měli rádi přírodu. A jak vidíte také ženami. Který obrázek se vám nejvíce líbí? Připomínají vám někoho, koho znáte?

Děti: všechny jsou hezké, ale tenhle barevný je nejhezčí (Klimt)

Já: Nezkusíme také vytvořit portrét paní? Zkusíme použít to, co jste již nasbíraly. Domluvte se, jak by takový portrét mohl vypadat a můžete začít.

Děti: tady budou vlasy... oči... náušnice nemá... ta houba je mikrofon....

Závěr

Já: Jak jste spokojeni se svou prací? Jste malá skupinka a jde vám to lépe, a mnohem rychleji. Tak jaké máte pocity z vaší paní?

Děti: Povedla se nám, má všechno... mě se líbí... je jako moje maminka... snad jsme nic nezapomněli... snad nám jí nikdo tady v lese nezničí...

Aktivita třetí

Já: Čeká nás poslední představitel, poslední malíř, o kterém si budeme povídat. Jmenuje se Bohumil Kubišta a je to tento pán na této knížce. Takto se namaloval on sám.

Děti: Takhle tmavě? Vypadá to, že tam je tma... ten je ošklivý... mě se líbí

Já: Tento malíř byl představitel expresionismu, a i když to nyní není vidět, tito malíři měli rádi výrazné barvy. Podíváme se na další jeho tvorbu, která v knížce je. Připomínají vám něco některé obrázky?

Děvče R: tento obrázek je hezký, vidím pána

Já: Ano, to je námořník, pan Kubišta se také rád nechal inspirovat přírodou, třeba tady... co vidíte?

Závěr

Já: Seznámily jsme se se všemi dnešními představiteli, které jsem vám chtěla ukázat. Který se vám líbil nejvíce? Oslovil vás některý z nich? Bylo to pro vás zajímavé, pokud jo, tak co?

Děti: já už si ani všechno nepamatuji... ty paní byly krásné... bavilo mě to tvoření z kytíček... a budeme ještě něco dělat?

Já: Ano nemusíte se bát, posuneme se k další aktivitě...

Závěrečná aktivita

Já: Je vás málo, tak to nechám trochu na vás. Jsou zde v této části ztracená tři plátna od malířů, o kterých jsme si dnes povídali. Každé je z jiného uměleckého období, o těch jsme si také říkali. Tak nyní je budete muset najít a přinést je sem. K těmto barvám a pak vám řeknu co s nimi budete dělat. Hledáte žlutou, modrou a oranžovou stuhu. Můžete vyrazit.

Můžete vyndat obsahy obálky. Co to tam je? Ano, ty ztracená plátna a obrazy malířů... akorát nám je někdo rozstříhal. Zkuste je složit...co jste zjistili? Chybí vám kousek? Tak to je váš poslední dnešní úkol ode mě pro vás. Na tyto plátna zkuste namalovat obrázky i s chybějícím dílkem. Jste připraveni?

Ukončení a rozloučení

Já: Tak jak se vás to dnes bavilo? Vytvořily jste krásná umělecká díla.

Děti: Ano... Mě bavilo to malování...a mě bavilo hledání kytiček...mě se líbilo všechno

Já: Tak tady je váš chybějící dílek. Vaše plátna vám pomůžu přenést do školy i s předlohami. Čas nám vypršel, a tak se s vámi loučím a těším se brzy zase na shledanou“

9.2. Rozhovory s učitelkami

9.2.1. O pobytu venku

První rozhovor proběhl před naplánovaným programem. Tématem je již zmíněný pobyt venku v době procházek.

Paní učitelka B. MŠ č. 1

Představení: Učitelkou v mateřské škole je od vystudování střední školy, v praxi je již přes 25 let a práce s dětmi jí stále baví a užívá si jí. Ve své třídě má 26 dětí ve věku od 3 do 6 let. Práce s takovým počtem dětí je náročná, i přesto má stále spousty nápadů, jak děti zaujmout a připravit je na další jejich život.

Otázka č. 1.: Kolik času přibližně trávíte s dětmi venku? Měly by být až dvě hodiny, stíháte to?

Ne, určitě nestíháme...je to tak hodina, hodina čtvrt. Když je hezky, tak občas vyjdeme i dřív, ale to spíš jen přes léto...

Otázka č. 2.: Jakým způsobem trávíte pobyt venku?

Hodně chodíme do lesa, když je mokro a ošklivo, tak jen obejdeme náš místní ovál. Nejvíce chodíme nahoru do lesa na palouk stavět domečky. Máme hodně her na celý týden.

Otázka č. 3.: Máte procházky tematicky laděné nebo navazují na ŠVP?

Ano, ano, k tomu, co máme ten týden tak navazujeme. Např. měli jsme téma knihy a kouzelníka Merlina, tak kolegyně L. běžela do lesa, dala tam oči na strom, děti plnily úkoly a měly tam za odměnu takovou starou knihu. Ale Merlin je držel ještě přibližně ještě měsíc. Nosili jsme po kapsách oči a dávali jsme je různě na stromy. Zapojujeme i rodiče. Snažíme se, abychom jen nechodili.

Otázka č. 4.: Co je nejčastěji náplní vašich vycházek jste mi vlastně odpověděla už v předchozí otázce...

Máme pravidelně připravené různé aktivity se zážitkem. Vždy k tomu tématu, co máme naplánovaný na týden, tak to používáme i ven. Občas nemáme ani nic připravené, jdeme a něco nás napadne, když třeba vidíme pařez. Já něco začnu, kolegyně se hned chytne a už to jde samo. Jednou jsme s dětmi našli vycházkové hůlky, tak jsme hned přemýšleli, jak to paní dáme vědět, že jsme je našli. Tak jsme našli po kapsách papírový kapesník a vzkaz jsme

napsali čokoládou, kterou nosíme pro chlapce, který má cukrovku. Tak jsme napsali vzkaz a paní doopravdy za námi do školky přišla a přinesla dětem za odměnu čokoládu. Tak to byl tedy zážitek, který taky hned hlásily nadšeně rodičům. Sbíráme odpadky, hrajeme víly – lesní, studánkové, houbu „Vožebuli“ apod. Snažíme se, aby to pro ně bylo zajímavé a pamatovaly si to. Prostě se snažíme....

Já: Jste moc hezky sešrané a je vidět, že vás to baví.

Otázka č. 5: Vycházíte u pobytu venku z potřeb dítěte? Individuálního naladění? Jak to zvládáte, když máte tolik dětí?

Když něco nechťejí dělat, tak netlačíme. Ale snažíme se je vždy namotivovat, aby se zapojily a časem se všichni zapojí. Ven se těší, ale cvičení uvnitř školy a rozcvičky je nebaví. Ale nemůžeme jim úplně ve všem vycházet vstříc, aby si nesnažili vše „vybrečet“. Máme daná pravidla a ty musí dodržovat. Když pravidlo chtějí porušit, musí se domluvit s maminkou, ne s paní učitelkou. Paní učitelky pravidla dodržují s dětmi. Jsme velká skupina, a tak se nemůžeme plně přizpůsobovat jednomu. Ten jeden se musí přizpůsobit skupině. Snažíme se je připravit na to, že ve škole se s nimi nikdo nebude „mazlit“.

9.2.2. O programu

Proběhl po programu druhý den.

Otázka č. 1. :Jak se vám líbil program? Vám jako učitelkám? Jak jste se cítili?

Ze začátku jsem měla hrozně strach, jak jste začala s těmi impresionisty, tak jsem si říkala, že to bude hrozně těžké. Že to děti nezvládnou, ale jak jste ten program „rozjela“ a začali sbírat a vyrábět ty obrázky z přírodnin, tak to se mi hrozně moc líbilo. Vy jste se jim to snažila vysvětlit, to koukali a byli mimo, a pak jste začala aktivity a bylo to skvělé. Moc se nám to líbilo. Potom to malování pláten byl krásný nápad. Kdybychom nebyly líné, tak si to taky převezmeme do programu na příští rok. Asi bychom nebraly tolik barev.

Otázka č. 2.: Vy programy takhle pro děti děláte, co jsem pochopila. Ale myslím si, že často učitelky radši na program někam zajdou třeba do domova dětí a mládeže, je to tak?

Je to snazší, to je jasné. My máme rámcový program a z toho děláme týdenní plán a tam je všechno, čím se máme zabývat, musíš projít všechny ty výchovy abychom je do toho programu zapojily, nic víc na tom není. A musíš chtít.

Já: A to je přesně to, co si myslím, že to je o tom chtění. Je to kus od kusu a všechny učitelky do toho nedávají tolik jako vy. Myslím, že jste jedny z mála, které jsou takto ochotné s dětmi venku něco dělat, bavit je a naučit.

B.: Já nic neříkám. My se umíme i pochválit. A takhle je hezké, když to od někoho slyším. Je to milé, ale my se jen snažíme. Snažíme se, aby byly děti připravené na další život, že život nejsou jen úspěchy a pochvaly, aby je první neúspěch neskolil, aby z toho neměly psychické problémy apod. Připravujeme pro ně výzvy a vedeme je k tomu, že vše není snadné.

Já: Moc děkuji za příjemné chvíle a rozhovory.

9.2.3. O pobytu venku

Rozhovor opět proběhl před programem venku. Paní učitelka, která v ten den měla děti na starost je asistentkou, není třídní učitelkou.

Paní učitelka I. – MŠ č. 2

Představení: Ve mateřské škole pracuje 3 roky jako druhá paní učitelka. Škola má jen jednu třídu o 15 dětech ve věku od 3 do 6 let.

Otázka č. 1: Kolik času trávíte venku s dětmi?

Každý den, když vyloženě hodně neprší, a to dvě hodiny. A někdy jsme i odpoledne, takže i více.

Já: Takže vy zvládáte splňovat, co je určeno. V kolik tedy jdete ven, abyste vše stihli?

Vycházíme kolem 9 hodiny, abychom byly zpět na oběd. Ten nám vozí v 11 hodin.

Otázka č. 2: Jakým způsobem trávíte čas venku?

Většinou je to volná hra, nejraději zde na zahradě – hrají si na pískovišti, vaří v kuchyni, táhle si udělali v křoví domeček, tvoří věnce z ostružiny, kluci rádi kutají díry támhle vzadu. Nejvíce je necháváme, aby si tvořili sami, občas si uděláme pracovní den, abychom si to tu udělaly hezké, zametají košťátky apod., je to různé.

Otázka č.3: A když jdete na procházku? Máte tematické procházky?

Naposledy jsme si udělali výlet „putování Žizníkovem“, do České Lípy jsme došli pěšky a zpět jsme jeli autobusem. Po cestě jsme pro ně měli připravené úkoly. Nebo chodíme rádi k rybníku, který je tady kousek, ten je krásný. Rádi chodíme na louku, kde si holky vyrábí věnečky. A pak moc rádi chodíme na místo, kterému my říkáme „jáma“, můžou si tam zas hrát jinak, různě prolézat apod. Vysloveně úplně tematické to není, ale měníme jim na procházky různé trasy. Například ke kapliče.

Já: Zajímalo by mě, jestli vám procházky navazují na ŠVP?

Já jsem jen asistentka, to by měla kolegyně vám odpovědět, ale ta tu není. Jsem chvilkový záskok za těhotnou kolegyni a tím, že jsem asistentka tak tolik vzdělávací program přímo nemám naučený. Ale máme v programu například téma brouci, tak jsme dali dětem lupy a hledali jsme broučky, a zkoumali je. Takže ano, podle týdenního programu máme program i venku.

Otázka č.4.: Vycházíte u pobytu venku z potřeb dětí? Individuálního naladění? Co zrovna potřebují a chtějí? Přizpůsobujeme jim ten pobyt venku?

Asi určitě, protože každé dítě je úplně jiné a jinak to ani nejde. Takže přizpůsobujeme hodně. Neznamená to, že bychom neměli pravidla. Pravidla máme a ty se dodržovat musí, jinak by to taky nefungovalo.

Otázka č. 5: Máte na vycházkách konkrétní cíl, máte náplň procházky?

Někdy ano, nejvíce mají volnost, protože to je baví nejvíce. Jinak občas máme i připravené aktivity konkrétně zaměřené, například sportovní den, nebo narozeninový den, minule slavila jedna holčička narozeniny a sbíraly barvy duhy a tak podobně. Nejčastěji však jim necháváme volnou hru. Protože nucená procházka je pro ně největší nuda. Máme rádi svobodu a svobodnější hru.

9.2.4. O programu

Proběhl po programu na zahradě, kde jsme děti před obědem nechaly si hrát, jak jsou zvyklé.

Otázka č.1.: Jak se vám líbil program? Měli jsme to možná ztížené tím, že nás bylo málo, ale i přesto bych ráda věděla, jak jste se cítila?

Bylo to náhodou moc hezké a milé. A hlavně pro mě i pro děti to byla změna. Napřed koukaly, co se bude dít a pak se hned chytly a bylo vidět, že se jim to vážně líbilo a že je aktivity baví. Překvapilo mě, že se dnes sešly děti, které se spolu běžně moc nekamarádí, ale bylo vidět, že jim to během programu vůbec nevadí a že to je to baví. Takže když jsem viděla, jak spolu spolupracují, tak to vnímám, že ten program byl moc dobrý. Oni si spolu takto nehrají, mají každý někoho svého. Takže za mě ho hodnotím velmi pozitivně.

Otázka č. 2: Jestli jsem to správně pochopila, takový typ programů moc nevyužíváte. Chodíte někdy na takovéto programy třeba do domovů dětí a mládeže?

Takto to bylo rozhodně moc příjemné, když už to má pro nás někdo připravené. Už jen tím, že s nimi pracuje jiná učitelka, víc je aktivity zaujmou. Náš místní domov dětí a mládeže takové programy nenabízí. Nabízí zapojení do celoročního programu, který je ekologicky zaměřen pro zapsané mateřské školy. Jezdí k nám pan Petr se zvířátky, ale to je úplně jinak zaměřený program, než jsme s dětmi zažili dnes.

9.3. Závěr z hovorů

Přesto, že jedna třída je ze soukromého sektoru a druhá ze státního, tak obě tráví čas venku dle toho, co jim dovolí školní vzdělávací program. Soukromá škola více, ale zase úplně jinak, než bych čekala. Děti v soukromé škole mají možnost větší volnosti a nevyužívají venku tak často řízené aktivity rozvíjející jejich kompetence. Získávají je vlastní zkušeností. Oproti tomu státní škola je více řízená aktivitami. Dle mého názoru jsem zkusila program v jedné z více aktivnějších tříd státní školy, o čemž vypovídá již to, že program se uskutečnil pouze v jedné ze tří tříd, které do Mateřské školy Kyticka patří. Jiná třída nabídku nepřijala.

Dalším mým postřehem je, že každá škola pojem zážitku a získání zkušeností chápe po svém. Každé vyhovuje jiný styl vzdělávání dětí. Pracovalo se mi dobře v obou třídách. První skupina byla více početná a děti se nechávaly vzájemně „strhnout“ ke kooperaci. Přesto, že druhá třída měla podmínky ztížené velmi malým počtem, aktivity děti zvládly velmi dobře a informace, že tato skupina si spolu běžně vůbec nehraje mě velmi překvapila.

Považuji program za povedený a prověřený. Na začátku jsem si říkala, že pro děti tohoto věku může být zbytečně složitý, protože názvy uměleckých období někteří neuměli ani zopakovat, výsledek byl však skvělý a pozitivní. Děti odcházely do školy veselé a o tom co dělaly si povídaly.